

सामाजिक तथा कृत्रिम समस्या

१. गाँस बास र कपासको समस्या रहन्जेलसम्म जतिसुकै संरक्षणका कार्यक्रम सञ्चालन गरेपनि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुँदैन। संरक्षण क्षेत्रमा निर्भर समुदायलाई संरक्षण प्रति जागरण गराउन गुजाराको वैकल्पिक उपाय देखाउनु पर्छ। मानिसको लागि गरिने संरक्षण मानिसकै गाँस बास र कपास खोसेर गरिने संरक्षण कुनै अर्थ रहँदैन। गरिवी नै संरक्षणको मुख्य समस्या हो।

२. वास्तवमा संरक्षणकर्मी र स्थानीयवासीमा हुने चेतनाको कमी तथा हेलचक्रयाइले पनि गैंडा संकटमा परेको छ। स्थानिय समुदाय मैले यो सुविधा गैंडाको कारण पाएको छु त्यसैले मैले त्यसको संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने भावना नराख्ने र संरक्षणकर्मी मैले संरक्षण गर्नका निमित्त जागिर खाएको छु भन्ने कुरावाट विचलन हुदा संरक्षण हुन सकिरहेको छैन।

३. राजनितिक हस्तक्षेप, एक अर्कामा गरिने आरोप प्रत्यारोप, असान्धर्भिक लाभांश वितरण प्रणाली, चोरी शिकार, स्रोत र साधनको कमी, अपारदर्शिता, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको कमिको कारण पनि संरक्षणका काम प्रभावकारी बन्न सकिरहेका छैनन्। वैज्ञानिक विश्लेषण तथा अनुसंधानको कमि, लगानीमा एकरूपता नहुदा संरक्षणले गति लिएको छैन। वन्यजन्तुवाट हुने क्षतिको सन्तोषजनक राहतको व्यवस्था नहुदा किसान तथा स्थानियवासी संरक्षण देखि रुष्ट हुन्छन्।

समस्याहरु कम गर्न सकिने उपायहरु

प्राकृतिक समस्याको समाधान

वन विनाश कम र वृक्षारोपण गरेमा बाढि पहिरोको कारण वर्षैपिच्छे गैंडाको वासस्थान घाँसे मैदान पुरिने/विनाश हुनेक्रम घट्छ। यसकालागि जनचेतना कार्यक्रमलाई स्थानिय स्तरमा पुऱ्याउनु पर्दछ। स्थानियवासीहरुको सहभागिता बढाउन र कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन स्थानिय समुदायको आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम ल्याउनु पर्छ।

सामाजिक तथा कृत्रिम समस्याको समाधान

१. गरिबी न्यूनिकरणको लागि संरक्षणमा आधारित आयआर्जनका कार्यक्रमको तर्जुमा गर्नु पर्दछ। संरक्षणकर्मीहरुमा कर्तव्यको बोध र स्थानियवासीमा सचेत तथा जागरुप भएमा गैंडा संरक्षणमा ठुलो टेवा पुग्दछ। राजनितिज्ञहरुले पनि संरक्षणविदलाई विवादमा र उनिहरुको काम कारवाहीमा हस्तक्षेप गर्नु हुँदैन।

२. लाभांश वितरण जातियता तथा लिङ्ग भन्दा पनि निपक्ष, न्यायोचित तथा बर्गिय (गरिवी) को आधार गर्नु पर्दछ।

३. चोरी शिकार नियन्त्रणका लागि जनचेतना, तस्करीको सञ्जाल टुटाउने सञ्चार कार्यक्रम र गैरकानूनि कामको दण्ड सजायको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ।

४. स्रोतसाधन तथा कोषको समुचित परिचालनकमा ध्यान दिनु अत्यावश्यक हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ। वैज्ञानिक विश्लेषणलाई बढवा दिने र सत्य तथ्य समाचार तथा तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्ने र प्रकाशमा ल्याउनु पर्दछ।

५. स्रोत र साधनलाई ध्यानमा राखेर कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु पर्दछ। उचित लगानीसाथ महत्वपूर्ण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनु पर्दछ।

६. सन्तोषजनक राहत तथा सहजीकरण को व्यवस्था हुनुपर्दछ। जनसहभागिता व्यापक बनाउनु पर्दछ।

सन्दर्भ सामग्री

१. सुमन भट्टराई र दीपा पौडेल (२०१२) गैंडा संरक्षण, शैक्षिक पुस्तिका, पार्क नेपाल, एसियन राईनो प्रोजेक्ट, अष्ट्रिया, सेभिङ्गराइज डट ओराजी, अमेरिका

२. आइयूसिएन (२००८), <http://www.iucnredlist.org/details/19496/0>, (अवलोकन मिति जुन १८, २०१६)

३. साइटिस चेकलिस्ट २००५ <http://checklist.cites.org>, (अवलोकन मिति जुन १८, २०१६)

४. वन प्रसाद कायस्थ (१९९७) नेपालमा वन्यजन्तु संरक्षण

५. सुमन भट्टराई (२००७) गैंडा संरक्षण परिचय, चूनौति तथा संरक्षणका उपायहरु, विम्ब, मुखपत्र नेविसंघ, वविअस, पोखरा क्याम्पस, पोखरा, नेपाल

६. सुमन भट्टराई (२००७) राइनो अन ग्लोव, द ग्रीनरी, जोर्नल अफ वायोडाइभर्सिटी एण्ड इनभायोरोमेण्ट, स्वयमस्वेवी वातावरण जागरण समूह, वविअस, पोखरा क्याम्पस, पोखरा, नेपाल

७. नेपाल सरकार (२००६) द ग्रेटर वान हर्न राइनोसरस कन्चरभेसन एक्सन प्लान फर नेपाल (२००६-२०११) नेपाल सरकार, काठमाडौं, नेपाल

८. नेपाल सरकार (२०१५) राष्ट्रिय गैंडा गणना २०१५ को नतिजा संरक्षण विभाग तथा वन विभाग, वन तथा भू संरक्षण मंत्रालय, नेपाल

९. अन्तर्राष्ट्रिय राइनो फाउण्डेसन २०१६, एक सिङ्गे ठूलो गैंडा संवन्धी पानाहरु <http://www.rhinos.org/species/greater-one-horned-rhino/> (अवलोकन मिति अगष्ट १८, २०१६)

वन्यजन्तु मार्नु गैरकानूनि तथा सामाजिक अपराध हो !!

गैंडा

Rhinoceros unicornis

एक जानकारी

गैंडा दिवस २०७३ (२०१६)

सुमन भट्टराई
दीपा पौडेल

वन विज्ञान अध्ययन संस्थान
पोखरा क्याम्पस, पोखरा, नेपाल

ईमेल : sumancha004@yahoo.com
skt_deepa1@yahoo.com

९८५५०६९२०६ र ९८४९६९५५९०

७ औं गैंडा दिवस- आश्विन ६, २०७३
(7th World Rhino Day – Sep 22nd, 2016)
को अवसरमा पुन प्रकाशित

प्रथम प्रकासन सहयोगि

परिचय

विश्वमा अफ्रिकाका २ प्रजाति (दुई सिङ्गे कालो र सेतो) एवं एशियाका ३ प्रजाति (जाभान एक खागे सानो, सुमात्रन दुई खागे / शरीरमा रौं भएको र एक खागे ठूलो) गरी ५ प्रजातिका गैंडा पाईन्छ। त्यी मध्य एक सिङ्गे ठूलो नेपालमा पाइने गैंडा हो। एउटा मात्र सिङ्गे हुने भएकाले यसलाई एक सिङ्गे गैंडा भनिएको हो। यो ७० वर्ष सम्म वाच्यछ [१]।

पहिले विश्वको धेरै स्थानमा प्रचुर मात्रामा पाइने यो जनावर, आजकाल वासस्थान विनाश र चोरी सिक्कारको कारण हाल यो ज्यादै न्यून संख्यामा केहि स्थान सिमित छ। ईस २००७ सम्म लगातार IUCN ले संकटापन्न (Endangered) मानेको यो गैंडालाई २००८ बाट भने दुर्लभ (Vulnerable) को सूचिमा सुचिकृत गरेको छ [१,२]। त्यसैगरी साईटिस् (वन्यजन्तुहरूको तथा वनस्पतिहरूको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार संविदा) ले यसलाई Appendix-I लोपहुने स्थितिको प्रजाति भनेको छ [३]। नेपालले संरक्षित जीवको सूचिमा राखेको छ।

धार्मिक विश्वास

श्राद्ध गर्दा यसको छाला र सिङ्गाट बनेको खगौतोले तर्पण दिनाले पितृ खुसी हुन्छन् भन्ने अन्धविश्वास छ। यसको पिसावमा एन्टीसेप्टिक गुण हुने भएकाले औषधिको रूपमा प्रयोग गरिन्छ। यसको मूत्रको आन्तरिक प्रयोगले दम र क्षयरोग कासाथै, गोबर नलीमा हालेर धुवा लिएमा ज्वरो सञ्चो हुन्छ भनिन्छ। पिसाव भाडोमा राखेर ढोकामा भुण्डाउनाले भुत प्रेत घर भित्र पस्न सक्दैनन् भन्ने विश्वास गरिन्छ। पवित्र ग्रन्थ वेद र पुराणमा गैंडाको नाम उल्लेख भएकाले हिन्दूहरू यसलाई पवित्र जनावरको रूपमा लिन्छन् [४]।

वासस्थान

यसलाई ८ वर्ग कि. मी. सम्मको क्षेत्रफल आवश्यक पर्दछ। यो जनावर तराई देखि चूरेको फेद सम्म बस्दछ। पानी जम्ने स्थान तथा घाँसे मैदान यसको बढी मनपर्ने स्थान हुन्। गर्मी याममा सदा जसो सिमसिमे क्षेत्र, पानी जम्ने ठाउँ, घोल तथा पानीमा खेल्न मन पराउने यी गैंडा वर्षायाममा भने स-साना पहाडी क्षेत्रमा बस्ने गर्दछ [५]।

पाईने क्षेत्र

पहिले विश्वको धेरै स्थानमा पाईने यो गैंडा हाल प्राकृतिक रूपमा नेपाल तथा भारत मात्र पाईन्छ। नेपालको चितवन र भारतको काजीरंगा क्षेत्र यसको सुरक्षित वासस्थान तथा प्रमुख क्षेत्रको रूपमा लिइन्छ। नेपालको चितवन र वर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज साथै शुक्लाफाँटा वन्यजन्तु आरक्षमा पाईन्छ [१,२,३,६]।

आकार प्रकार

वजन १८०० देखि २७०० के जी सम्म हुन्छ भने उचाइ १.७५ देखि २ मी. सम्म हुन्छ। शरीरमा रौं कम अथवा हुँदै नहुने पनि हुन्छ। जन्मिदा बच्चाको लम्बाइ १. से. मी. र वजन ६० के. जी. हुन्छ। गैंडाको प्रमुख आर्कषण सिङ्गे रौं को रूपान्तरित अङ्ग हो। सिङ्गेको उचाइ २० देखि ६१ से. मी. सम्म हुन्छ। भाले र पोथी दुवैमा खाग हुने भएकाले दुवै उस्तै देखिन्छन् [७]।

भोजन

यो एक चर्ने जनावर हो। विशेष गरेर यो खर, साइपेरस प्रजाति, दुबो र कहिले काहीं एलिफेन्ट घाँस भएको क्षेत्रमा चर्दछ। यसको अलवा यसले घोल तथा नदीका पेट्टीहरूमा पाईने विरुवाहरू पनि खाने गर्दछ। ठूला ठूला घाँसका ढङ्गीहरूमा आगो लागेपछि पलाएका टुसाहरू यसको मन पर्ने भोजन हो। जेष्ठ महिना पछि खोल्सा खोल्सी तथा खेतका किनाराहरू र पानीमा हुने विरुवाहरू पनि यसले मन पराउदछ। मनसुन ताका किसानको खेती बालीमा चरिदिने हुनाले स्थानिय किसानहरू गैंडासँग रुष्ट बन्दछन्।

बानी व्यहोरा

गैंडा धेरै क्रियाशील र तेज गतिले दगुर्न सक्छ। देख्ने शक्ति कमजोर हुने यस जीवको सुँघ्ने र सुन्ने शक्ति भने तेज हुन्छ। रिसाहा स्वभावको हुने भएकोले कहिले काही मानव क्षति पनि गर्दछ। यो बच्चाको सुरक्षा कालमा बढि उत्तेजित हुन्छ। प्राय एकै ठाँउमा मल त्याग गर्छ भने मलको थुप्रो देखेपछि यसलाई मल त्याग गर्ने इच्छा जाग्छ। मलको थुप्रो देखेपछि गैंडा उकालो क्षेत्रतिर लाग्ने हुनाले सिक्कार हुने संभावना बढी हुन्छ [४]।

प्रजनन

यौन संबन्ध वर्षभरी नै हुन सक्छ तर यौनक्रियाको लागि भालेपोथी दुवैमा इच्छा हुनुपर्छ। यसको प्रजनन दर निकै कम छ। गर्भधारण गरेको १६ देखि १८ महिनामा बच्चा जन्माउछ। एक चोटीमा एउटा मात्र बच्चा जन्माउँछ। बच्चालाई २ वर्ष सम्म आफै सगै राख्छ। बच्चाले दुध छोडी घाँस खान थालपछि माउले स्याहार गर्न छोड्छ। माउले बच्चा जन्माएको ४ वर्ष पछि अर्को बच्चा जन्माउने गर्छ। जन्मेको ६.५ वर्षपछि गैंडा बच्चा जन्माउन शारीरिक रूपमा तयार हुन्छ [४,२५]।

संख्या

विश्वमा ३३३३ को हाराहारीमा रहेको गैंडा [१], गैंडा गणना (२०१५) अनुसार नेपालको चितवन, वर्दिया र शुक्लामा गरि जम्मा ६४५ वटाको संख्यामा छन [८]। हालैको गणनाले गैंडाको संख्यामा वृद्धि भएको देखाएको छ। संख्यामा वृद्धि हुनु आफैमा सुखद खबर भएता पनि यस संख्यालाई दिर्घकालिन रूपसम्म कायम राख्नु सक्नु यथोचित उपलब्धि को रूपमा लिइन्छ। संख्यामा घटबढ भैरहन्छ [८ र ९]।

संरक्षणका अवसर

१. पारिस्थितिकीय प्रणाली सन्तुलनको लागि हरेक प्राणीको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। यदि एक जीव प्रणालीबाट लोप भएमा बाँकी जनावरहरूको अस्तित्व रहन सक्दैन। त्यसैले गैंडाको संरक्षण भएमात्र अन्य प्राणी जीवन सम्भव हुन्छ।

२. गैंडा अवलोकन गर्न वर्षेनि कयन स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटक आउने गर्दछन्। जसले गर्दा गैंडाले हाम्रो देशको पर्यटन विकाशमा ठूलो भूमिका खेल्नहेको छ। यदि यस जनावरको दिर्घकालसम्म संरक्षण गर्न सकियो भने पर्यटनको प्रवर्धन मार्फत देश विकासमा ठूलो टेवा पुग्दछ।

३. निकुञ्जमा संकलन हुने राजस्वको ५०% रकम मध्यवर्ती क्षेत्र विकास र संरक्षणमा खर्च गर्न पाइन्छ। गैंडा अवलोकन गराएर मध्यवर्ती वन उपभोक्ताले ठूलो आय आर्जन गरेका छन्। जसबाट बाटो घाटो, विद्यालय, पाटी पौवा, स्वास्थ्य, आयआर्जन आदि जस्ता कार्यक्रममा लगानी गरी त्यस स्थानिय ठाँउको विकास निर्माण भएको छ। त्यसैले सामुदायिक विकासको लागि संरक्षण गर्नु पर्दछ।

४. आज भोग गरिएका सुविधा र अवसरहरू भावी पिढीको लागिपनि उत्तीकै आवश्यक हुन्छ। त्यसैले सन्ततीलाइ अवसर हस्तान्तरण कोलागि पनि संरक्षण आवश्यक छ।

संरक्षण स्थिति संरक्षणका समस्याहरू

प्राकृतिक समस्या

बाढी पहिरोको कारण वर्षेपिच्छे वासस्थान, घाँसे मैदान, पुरिदै/विनाश हुदै जानाले गैंडाको स्थिति जोखिममा पर्दै गइरहेएको छ। हावापानीमा हुने परिवर्तनले गर्दा वनस्पति समुदायमा हुने परिवर्तनको कारण भोजनका प्रजाति क्रमिक रूपमा घटिरहेको छ। प्रजनन दर कम तथा हिंस्रक जनावरको संख्या बढ्नुले गैंडाको बच्चाहरू आक्रमणबाट बढी मर्दछन। जीवमा हुने क्रमिक विकासको कारण पनि गैंडाको अस्तित्व हराउन लागेको हुनसक्ने अनुमान गरिन्छ।

वातावरण Environment Conservation

सुमन भट्टराई

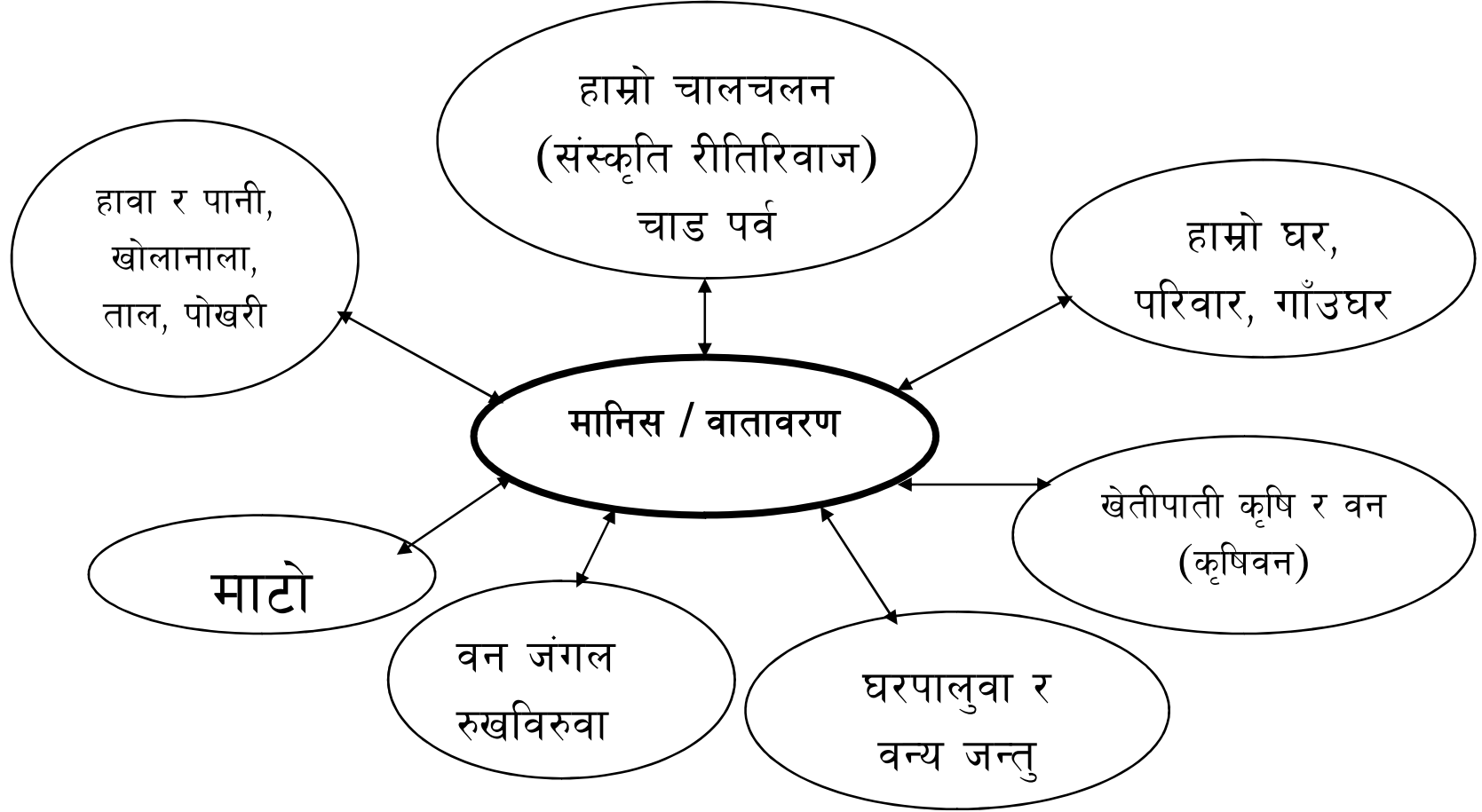
ईमेल: sumancha004@yahoo.com

सामग्री तयार : सुमन भट्टराई र दीपा पौडेल

Text Preparation Support

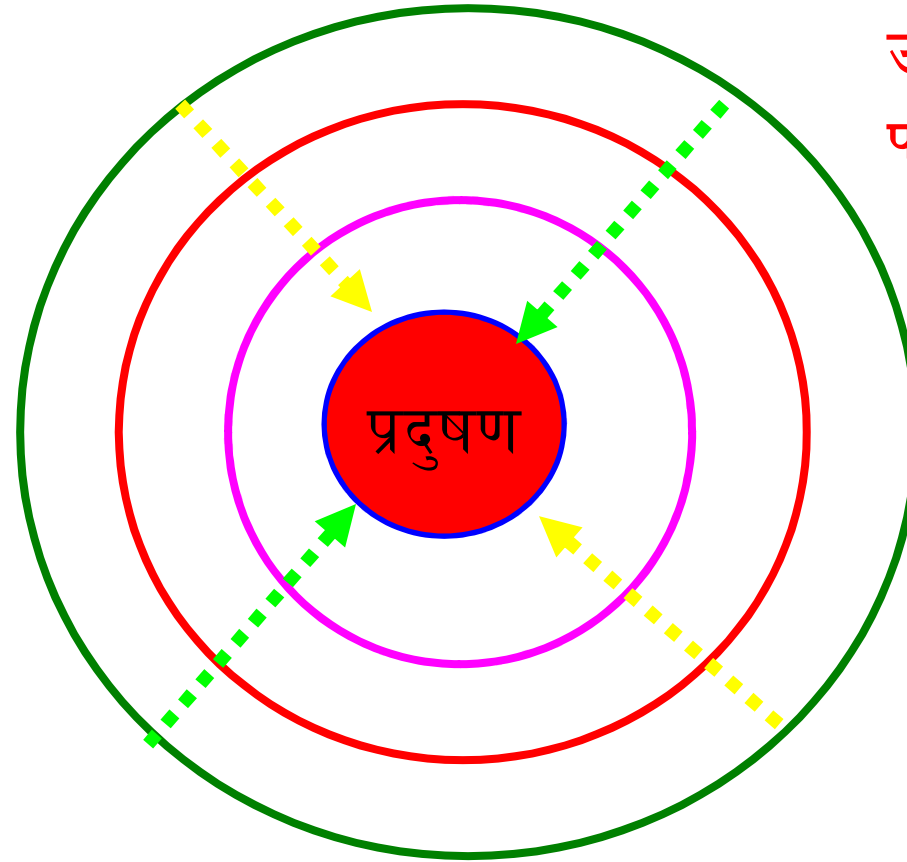
वातावरण

वातावरण प्रदुषण

अव्यवस्थित
औधौगिककरण,
सवारी साधन,
सहरिकरण, ढल,
फोहोर, ध्वनि

उर्जा खपत, वन
फडानी, चोरिशिकारी

रासायनिक मल
विषादीको प्रयोग
बाढी, पैरो

निति, नियम,
गरिवी, अशिक्षा,
चेतनाको कमि
हेलचक्राई

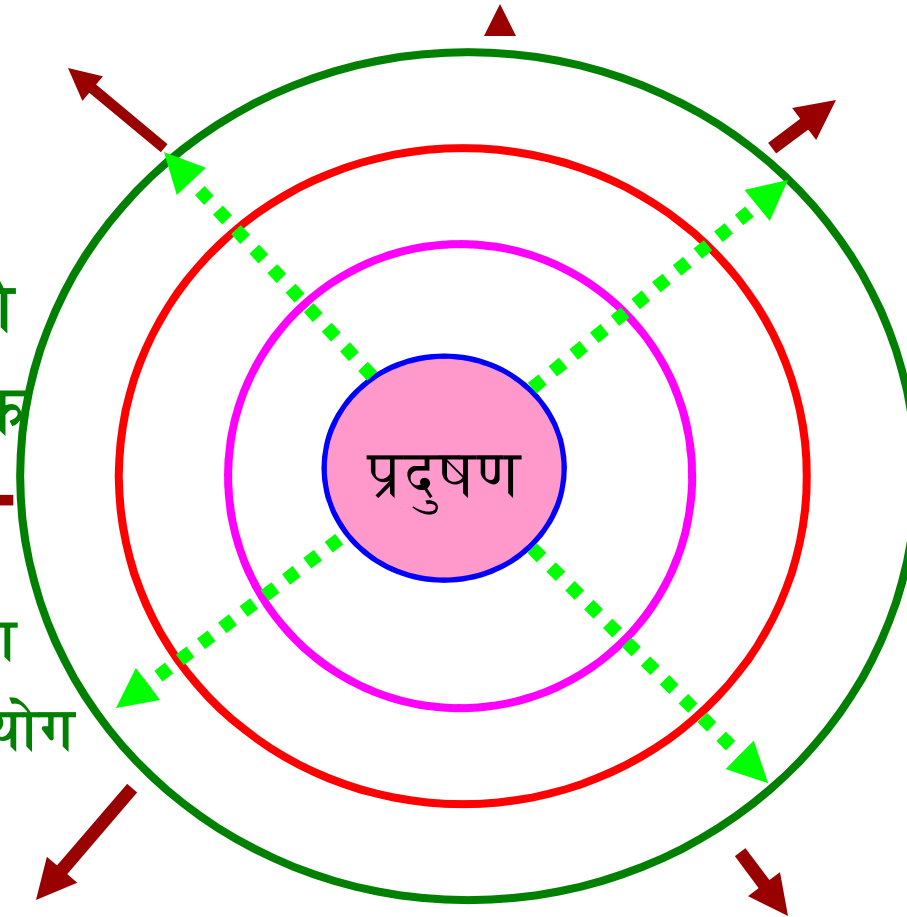
अव के त ?

प्रदुषणमुक्त वातावरण

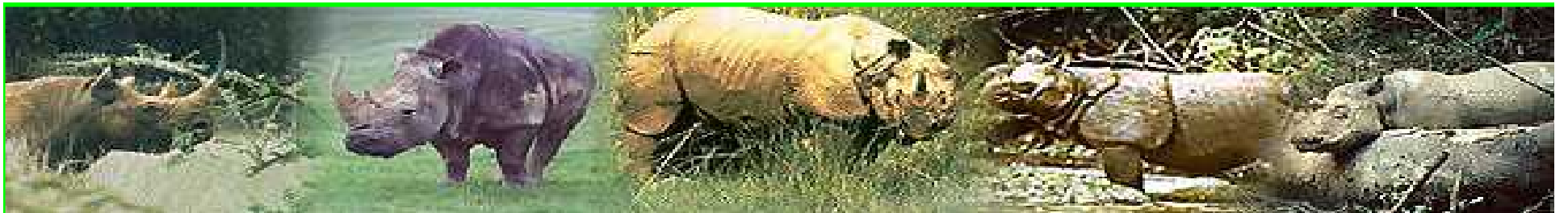
व्यवस्थित
औधौगिकिकरण,
सहरिकरण, सवारी
साधन, अनावश्यक
ध्वनि

कम्पोष्टमलको प्रयोग
जैविक विषादीको प्रयोग
सरसफाई

वृक्षारोपण
वैकल्पीक उर्जा
भू संरक्षण
वन्यजन्तु संरक्षण

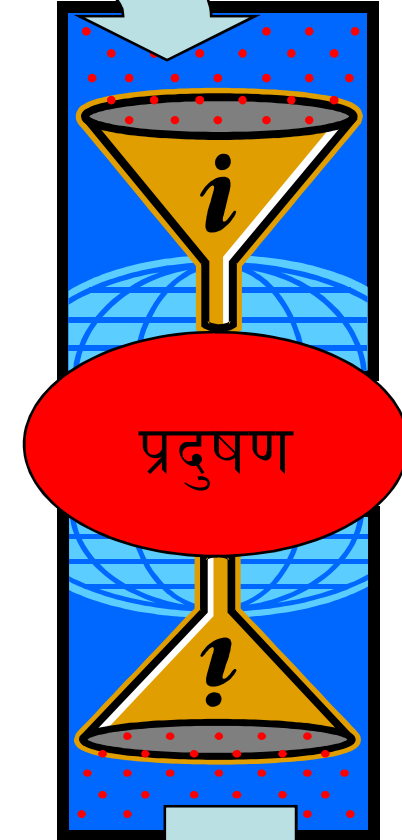
संरक्षण शिक्षा
आयआर्जन

वातावरण प्रदुषण: कारक र परिणाम

कारक = अव्यवस्थित सहरिकरण / औधोगिकिकरण /
सवारीसाधन, अत्यधिक उर्जा खपत, रासायनिक मल /
विषादि, वनविनास, अज्ञानता, गरीबी, जनसंख्या वृद्धि,
साँगुरो नितिनियम, सौखिनता, द्वन्द आदि

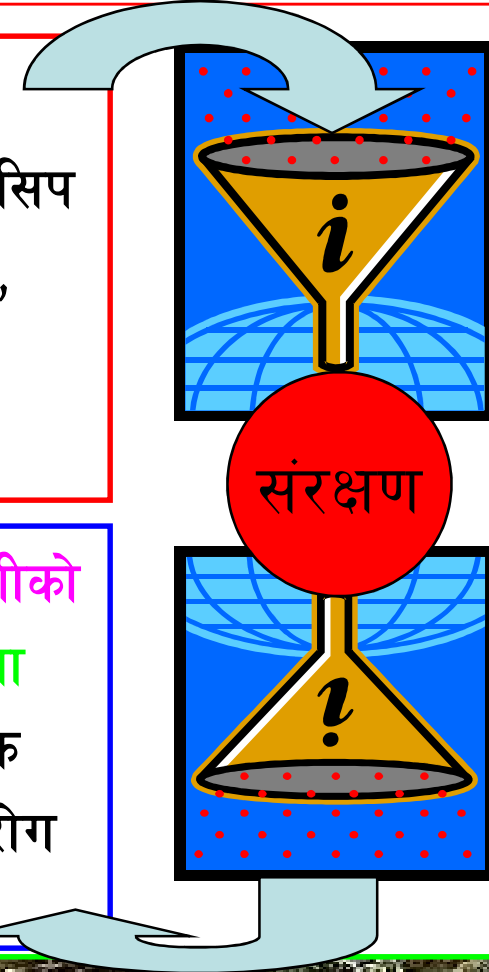
परिणाम = वाढी पहिरो, पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खलल,
अन्य जीवको अस्तित्व खतरामा, सामाजिक र साँस्कृतिक
महत्वमा ह्रास, जिविको पार्जन, उत्पादनमा ह्रास,
सन्ततिकालागि अभाव, अनावस्यक प्राणीको प्रचुरता, रोग
तथा महामारी, अनिकाल, उर्जासंकट, जलवायु परिवर्तन

उपाय र उपलब्धी

उपाय = वृक्षारोपण, जनचेतना, दण्ड सजाय, जनसँख्या नियन्त्रण, जीविकोपार्जनको वैकल्पिक उपाय, शिक्षा (ज्ञान/सिप / कला व्यवस्थित सहरिकरण/औधोगिकिकरण/सवारीसाधन, उर्जामा खपतमा कमि,, जैविक मल/विषादि, संरक्षण, समयानुकुल नितिनियम, मितव्ययीतता, मेलमिलाप आदि

उपलब्धी = पारिस्थितिकीय प्रणालीमा सन्तुलन, अन्य प्राणीको अस्तित्व, सामाजिक र साँस्कृतिक महत्व, जिविको पार्जनमा सहजता, उत्पादनमा वृद्धि, सन्ततिकालागि सहज, आवश्यक प्राणीमा प्रचुरता, स्वच्छ वातावरण, बाढी पहिरोमा कमि, रोग तथा महामारीमा कमि, हराभरा, उर्जासंकटमा कमि

गर्ने के ?

बालक (विद्यार्थी): विधालयमा सरसफाई, अन्तरक्रिया, स्थानिय तहमा जागरण अभियान (फोहर संकलन, व्यवस्थापन / सदुपयोग),

यूवा (विद्यार्थी): क्लव स्तरिय यूवा वातावरण शिक्षा, सहभागिता मुलक खोज (फोहोर व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण), सरकारवालाहरुबिचमा गोष्ठी, मभौला स्तरको अभियान

महिला: महिला वातावरण शिक्षा, गृहिणी / घरेलु फोहोर व्यवस्थापन तालिम / स्वास्थ्य शिक्षा, महिला अन्तरक्रिया, नगर्नेलाई दण्ड भन्दा गर्नेलाई पुरस्कार

बृद्ध: कथा कविता वाचन तथा श्रवण

समग्र: वृक्षारोपण, वृहत अभियान, रेडियो कार्यक्रम, प्रकासन, स्रोतमा नै समाधानका प्रयास

कसरी गर्ने

१. योजना निर्माण (पूर्व तयारी)
२. सूचना प्रवाह (पूर्व तयारी): उद्देश्य, समय, मिति,
३. कार्यक्रम तयारी: विषय वस्तुको पूर्व र यथेष्ट जानकारी, सामग्री तयार, प्रक्रिया, सहयोगि (दोश्रो सहजकर्ता),
४. कार्यक्रम सञ्चालन: उद्देश्यमा प्रकास, अपेक्षा संकलन (आफुसगभएको विषयवस्तुले समेट्ने वा नसमेट्ने जानकारी), प्रवचन, सुभाब संकलन, मूल्यांकन

कहिले गर्ने

ओजन तह संरक्षण दिवस
(Sep 16)

प्रकृति दिवस
October 5

जैविक विविधता दिवस
May 22

वतावरण दिवस
(June 5)

पृथ्वी दिवस
April 22

पानी दिवस
March 22

हरित दिन / संरक्षण दिवस

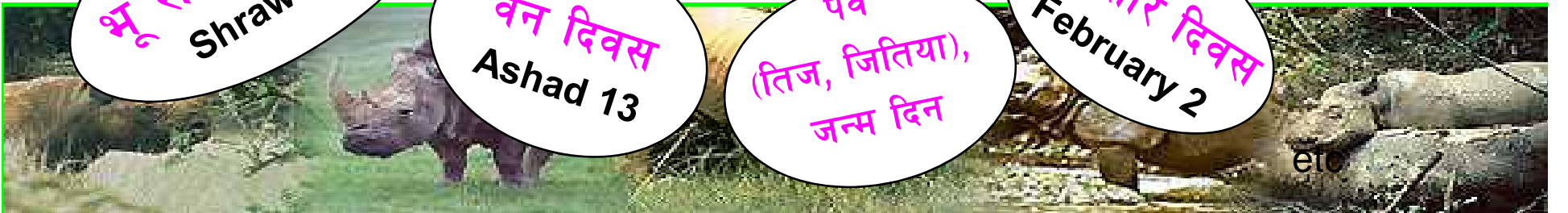
वन्यजन्तु सप्ताह
April 14-20

भू संरक्षण दिवस
Shrawan 24

वन दिवस
Ashad 13

पर्व
(तिज, जितिया),
जन्म दिन

सिमसार दिवस
February 2

कार्यक्रम मूल्याङ्कन

विद्यालय कक्षा सञ्चालन

तालिम

अवलोकन भ्रमण

प्रदर्शनी (सिनेमा/शब्ददृश्य/ नाटक)

वृक्षारोपण

वन्यजन्तु, सम्पदा, भू संरक्षण

प्रतियोगिता

फारम (कार्यक्रम अगाडी र पछाडी

कार्यान्वयन

ब्यवाहारमा परिवर्तन

पुनरावलोकन तथा पुनं वृक्षारोपण

पुनरावलोकन तथा नया उपाय खोजी

संरक्षणकालागि स्थानिय सहभागिता

(People Participation for Conservation :

Bufferzone User Group -Parsa Wildlife Reserve, Manahari , Chitwan

सुमन भट्टराई

वन विज्ञान अध्ययन सस्थान

पोखरा क्याम्पस, पोखरा

इमेल: sumancha004@yahoo.com

संपर्क नं : ९८५५०६९२०६

Text Preparation Support

सामग्री तयार : सुमन भट्टराई र दीपा पौडेल

प्रस्तुतीकरण : आषाढ २३, २०७१

विषय क्रम

➤ परिचय

➤ संरक्षण नहुँदा वा विनाश हुँदा के ?

➤ संरक्षण हुँदा के ?

➤ संरक्षणका अवसर

➤ संरक्षण समस्या तथा चुनौति

➤ संरक्षणमा गतिशिलता

➤ संरक्षमा पहल/ विनास विरुद्ध संरक्षण

➤ संरक्षणकालागि अवसर

➤ छलफल

➤ प्रतिक्रिया तथा प्रतिवद्धता / क्रियान्वयन

परिचय

- संरक्षण अवधारणा (महेन्द्र मृग संरक्षण वगैँचा)
- गैंडा संरक्षण गस्ती (२०६० दशक)
- ऐन १९७३ (२०३०)
- २३.२३ % कुल भूभाग को भाग

- विनाश
- विपत्ती
- प्रदुर्षण
- जीवजन्तुको लोप
- अवसरमा कमी
- महामारी
- वाढी पहिरो
- स्रोतमा कमी

- राष्ट्रिय निकुञ्ज (१० वटा)
- वन्यजन्तु आरक्ष (३ वटा)
- संरक्षण क्षेत्र (६ वटा)
- शिकार आरक्ष (१ वटा)
- मध्यवर्ती क्षेत्र (१२)

परिचय

क्रमश..

संरक्षण

एकल, वहिस्कार तथा प्रतिबन्ध

सहभागिता तथा उदार

प्रजाति

परिस्थितिकिय प्रणाली

पारिस्थितिकिय प्रणाली

परिधिय

केन्द्रिय

स्थानिय

परिचय : संरक्षण नहुँदा वा विनाश हुँदा के ?

क्रमश..

वन तथा वासस्थान विनास, जनसँख्या वृद्धि, अज्ञानता, चोरी शिकार, गरिबी, प्रदुषण तथा विषादीको अत्याधिक प्रयोग, अत्यधिक नदिबाट वालुवा तथा ढुङ्गा संकलन

पारिस्थितिकीय प्रणाली खलल, राजस्वमा कमि, अन्य प्राणी (मानिस लगायत) को अस्तित्वमा खतरा, सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्वमा हास, जिविको पार्जनमा समस्या, उत्पादनमा हास, सन्ततीकालागि अभाव, अनावश्यक जीवको प्रचुरता

परिचय: संरक्षण हुँदा के ?

क्रमश..

वृक्षारोपण, वासस्थान संरक्षण,
जनसँख्या वृद्धिदर न्यूनिकरण, चेतना अभिवृद्धि,
गरिबी न्यूनिकरण (वैकल्पीक उपाय),
प्रदुषण तथा विषादी न्यूनिकरण

परिस्थितिकीय प्रणालीमा सन्तुलन, अर्थोपाजनको आधार
अन्य प्राणी (मानिस लगायत) को विविधतामा सन्तुलन
सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्वमा वढावा,
जिविको पार्जनमा सहयोग, उत्पादनमा वढावा,
सन्ततीकालागि अवसर,
अनावश्यक जीवको न्यूनिकरण

संरक्षणका अवसर

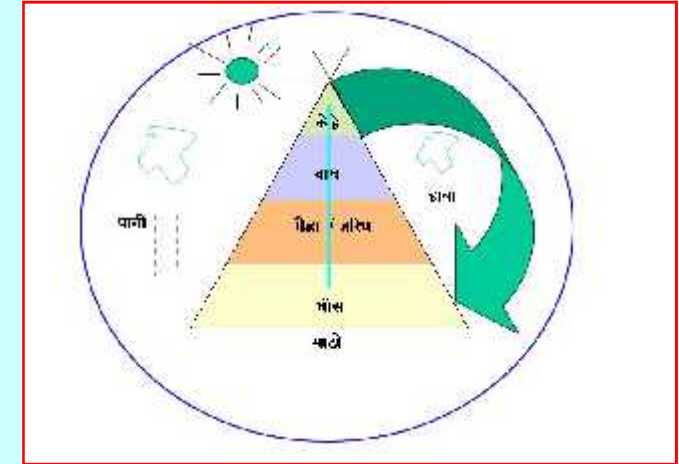
पर्यटन / अर्थोपार्जन

भावि सन्ततीमा अवसर हस्तान्तरण

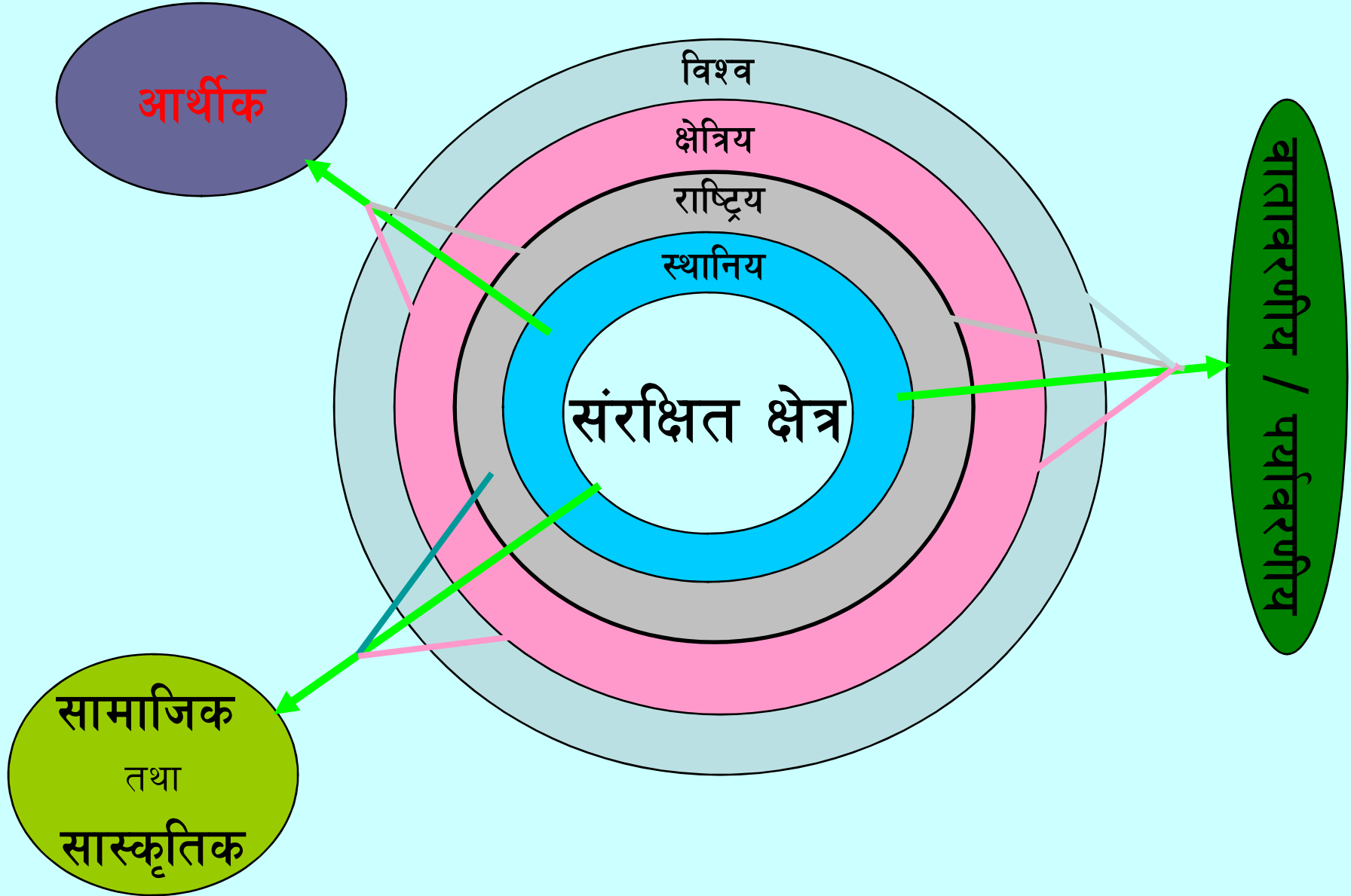
सामुदायिक विकाश

पारिस्थितिकिय प्रणाली संरक्षण

संरक्षणका अवसर

क्रमश..

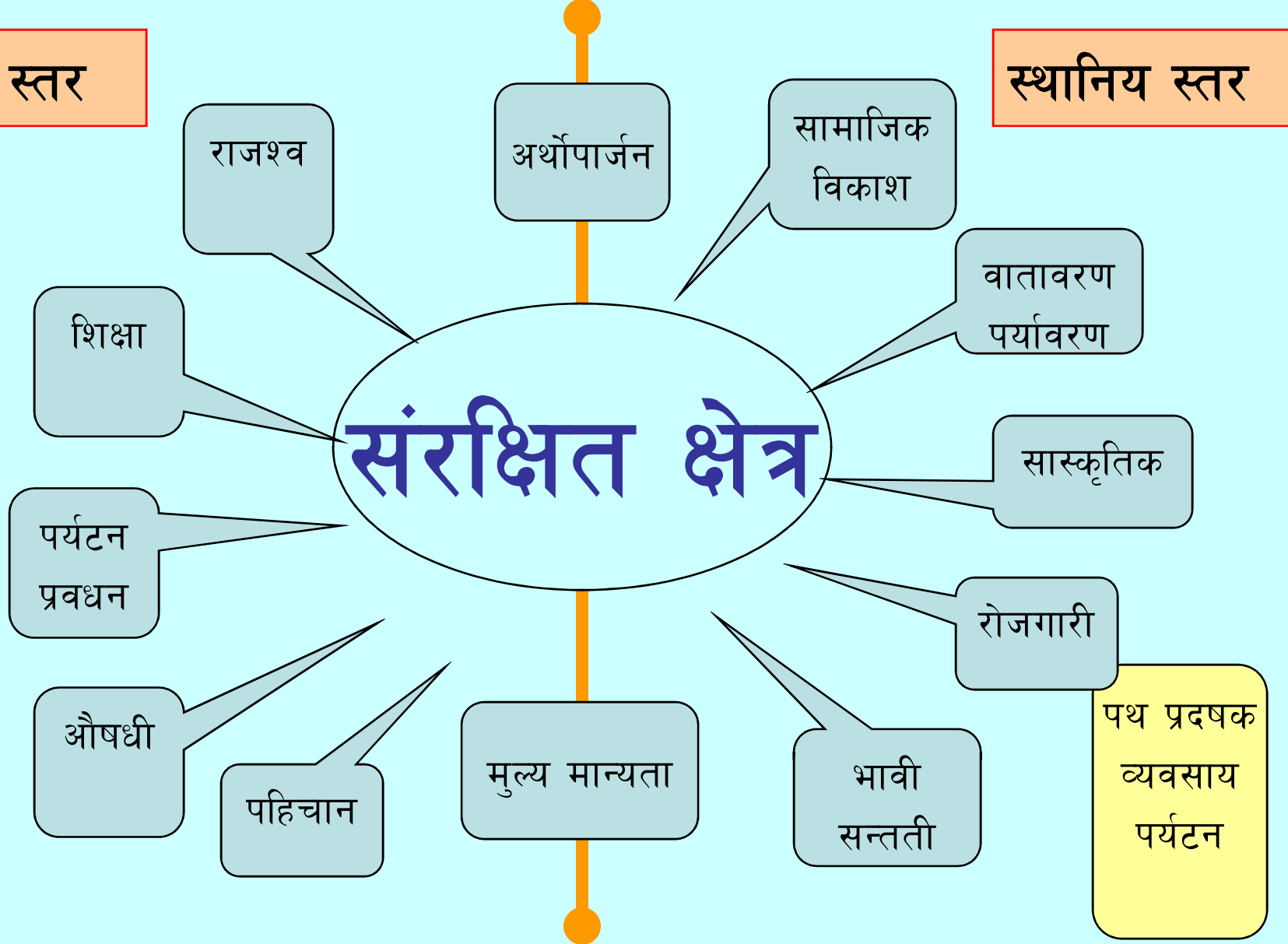

संरक्षणका अवसर

क्रमश..

राष्ट्रीय स्तर

स्थानिय स्तर

अवसर

क्रमश...

बाघमारा मध्यवर्ती सा.वन

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज

कहिं भएको छ र
कि गफ हो ?

अन्नपूर्ण
संरक्षण क्षेत्र

सुन्दरी सा वन

कार्वन व्यापार (कंकाली)

आदि

स्मरण रहोस सौराहा एकै रातमा यस्तो भएको होइन ?

अवसर त छ

तर

सजिलो छैन
पाउन

समस्या

बाढी पहिरो

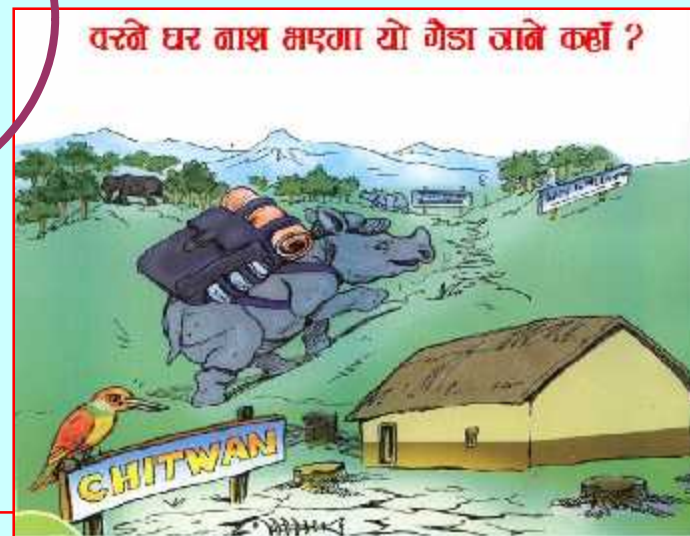

मिचाहा प्रजाति उदय

प्रजातिको अनावश्यक वृद्धि

प्राकृतिक

जलवायु परिवर्तन

समस्या

कृत्रिम

क्रमश..

गरिबी

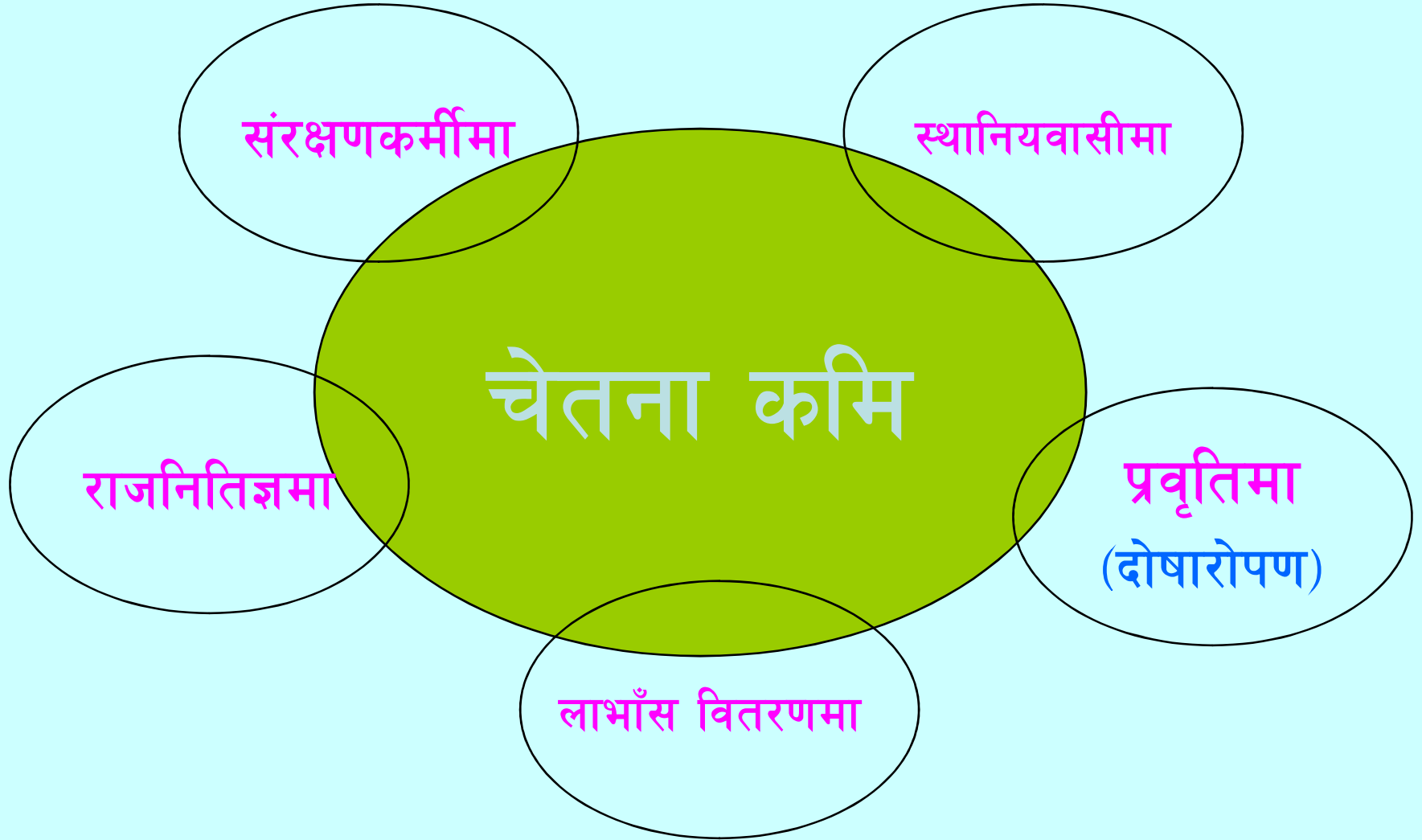
चोरिशिकार

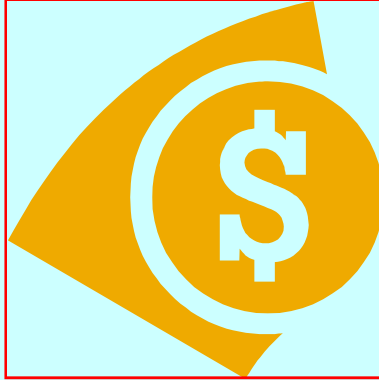
विषादी तथा भूमि परिवर्तन

समस्या

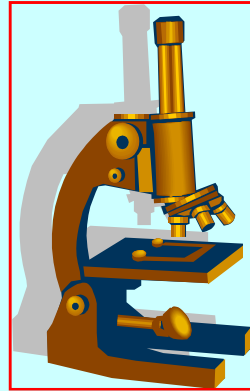
क्रमश...

समस्या

स्रोत तथा साधनको कमि /
स्रोत परिचालनमा अदुर्दिता

अनुसन्धात्मक तथा विश्लेषणमा कमजोरी

क्रमश...

अनुगमन तथा मुल्याङ्कनमा कमी

असन्तोषजनक राहत तथा क्षतिपूर्ती

समस्या

क्रमश...

सिकाइको वातावरण

वन तथा वासस्थान विनाश

प्रदुषण

मानव वन्यजन्तु विच द्वन्द

समस्याहरु धेरै छन्

तर

मेरो उमेर ८२ वर्ष, पत्याउछौं ?

उपाय पनि प्रसस्त छ ।

हरेश नखाउ

संरक्षणमा गतिशिलता

एकल, वहिस्कार तथा प्रतिबन्ध

सहभागिता तथा उदार

प्रजाति

परिस्थितिकिय प्रणाली

परिधिय

केन्द्रिय

स्थानिय

संरक्षणमा गतिसिलता

क्रमश..

 Parsa Wildlife Reserve

अवसर कालागि पहल

संरक्षण तथा व्यवस्थापन योजना

वृक्षारोपण

जन चेतना

अनुसन्धान तथा वैज्ञानिक विश्लेषण

अवसरका लागि पहल

क्रमश..

वन्यजन्तुको उचित संरक्षण

संरक्षण गस्ती

संरक्षण शिक्षा

संरक्षणको महत्व प्रचार प्रसार

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

संरक्षण अभियान

संरक्षण सुचना पाटी

संरक्षण सामग्री प्रकासन तथा वितरण

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

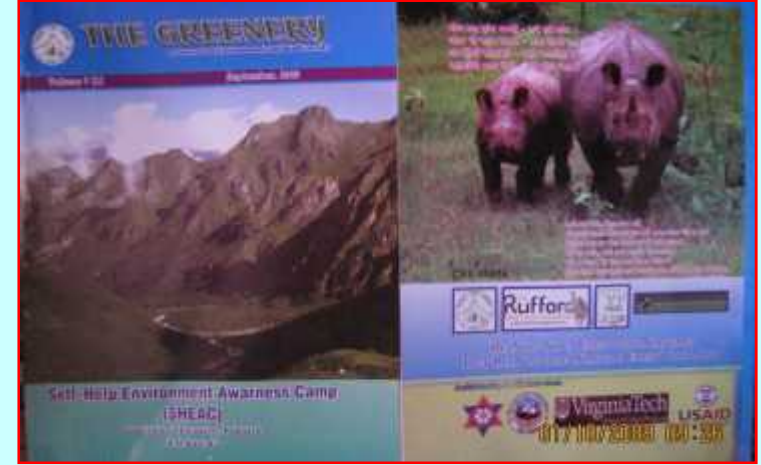
संरक्षण मुखि आय आर्जन कार्यत्रम

संरक्षण परिचालन

संरक्षणकालागि प्रोत्साहन

प्रकासन

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

रेडियो कार्यक्रम

वंगुर पालन: संरक्षण मुखि आय आर्जन

मौरि पालन: संरक्षण मुखि आय आर्जन

संरक्षण सम्बन्धि भ्रमण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

मिचाहा प्रजाति

मिचाहा प्रजाति मार्फत जैविक मल

वन फडानी

वृक्षारोपण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

विषादी खोलामा

मदिराको शिशाहरु वनमा

हात मार्फत माछा मार्ने काम

मदिराको शिशाहरुबाट चर्पी निर्माण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

नदिबाट अत्यधिक दोहन

सिमसार व्यवस्थापन

रासायन विषादी प्रयोग

काठमाडौं
कालिमाटी
तरकारी मण्डी

जैविक विषादी तथा मल

हरियो तरकारीमा विषैविष

लीका, भ्यान्टा, खुर्सानी, काँक्रोगा बडी, परीक्षणमा विषाक्त देखिए पनि कानून नछुट्टा

पुष्पिन उपत्यकाको
मन्डो मण्डीमा
पिठोपिठो तरकारीमा
विषाक्त बन्ने भए
छ।
विशेषतया
लीका, भ्यान्टा, खुर्सानी
जस्ता तरकारीमा
विषाक्त बन्ने भए
छ।

पुष्पिन उपत्यकाको
मन्डो मण्डीमा
पिठोपिठो तरकारीमा
विषाक्त बन्ने भए
छ।
विशेषतया
लीका, भ्यान्टा, खुर्सानी
जस्ता तरकारीमा
विषाक्त बन्ने भए
छ।

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

अत्यधिक चरन

कटानी तथा व्यवस्थापन

नदिमा चर्पी निर्माण

सुरक्षित चर्पी निर्माण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक पढाइ भन्दा सिकार तिर

कपडा धुलाई

(एकै स्कूल)

वालवालीका संरक्षण तिर

जनचेतना

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक माछा मारन तारो वनाउन सिकदै

अनियन्त्रीत आगो वासस्थानमा

वातवारण

वालकलाई कलम समाउन सिकाइदै

नियन्त्रीत आगो वन व्यवस्थापनको लागि

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वाढी पहिरो

नर्सरी तथा वृक्षारोपण

प्रदुषण

फोहर व्यवस्थापन

संरक्षणको भावना आफ्नो सन्ततीको माया जस्तै

क्रमश :

माया गरौं

संरक्षणकालागि अवसर छ र ?

सहकार्य

दातृनिकाय

संरक्षण अवधारणा तथा निति निर्माता

मंत्रालयहरु

विभाग

तहगत कार्यालय

गै.स.स.

सामुदायीक समूह

अनुसन्धान केन्द्र

शिक्षण संकाय

स्थानिय निकाय

राजनितिक दल

संचार माध्यम

स्थानिय जनसमुदाय

सुरक्षा निकाय

कार्यहरु

संरक्षित क्षेत्र

धर्मिक वन

सरकारी वन

व्यक्तिगत वन

कवुलियति वन

मध्यवर्ति वन

सामुदायीक वन

चिडियाघर वन

वगैचा

IPA/IBA

Ramsar Site

आदि

राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरु तथा सन्धीहरुमा हस्ताक्षर तथा संलग्न राष्ट्रहरु

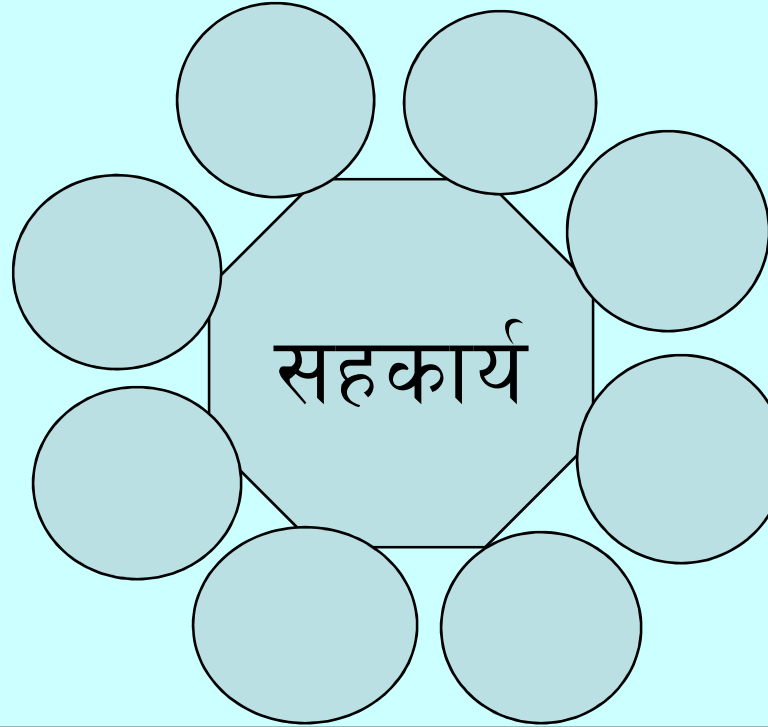
दाता

राष्ट्रीय, अन्तराष्ट्रीय निति नियम (सन्धि)
तथा राष्ट्रीय, अन्तराष्ट्रीय सरोकारवालाहरु

दाता

पहिचान, योजना तर्जुमा,
निर्णय, रणनिति तयार

अनुगमन, मुल्यांकन
र प्रतिउत्तर/
प्राथमिक, द्वितीय
तथा
राष्ट्रीय, क्षेत्रिय तथा
स्थानिय सरोकारवाला

(माथिल्लो स्थानिय तह)
संरक्षणविद, कानूनविद,
राजनितिज्ञ, पैरविकर्ता,
मंत्रालय अन्तरगतका
तहगत कार्यलय,
अन्य
सम्बन्धित संघ संस्थाहरु

दाता

क्रियान्वयन (राष्ट्रीय रणनैतिक तह---
स्थानिय स्तर तथा लक्षित समूह)

दाता

क्रियान्वयन कहिले ?

Contd..

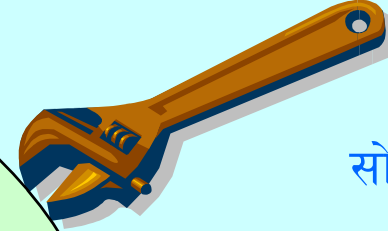
छलफल

समय
आईसकेको
छ अझ धेरै
ढिलो
भैसकेको छ

सफलता प्राप्त गरौं

हाम्रो बाटो

सोचौं

कार्यक्रमका
लागि उठौं

धन्यवाद !!!

सामग्री तयार सहयोग

Coalition for Human-Wildlife Conflict Reduction

**Natural Resource & Services:
Food, Water & Cover Security**

Suman Bhattarai

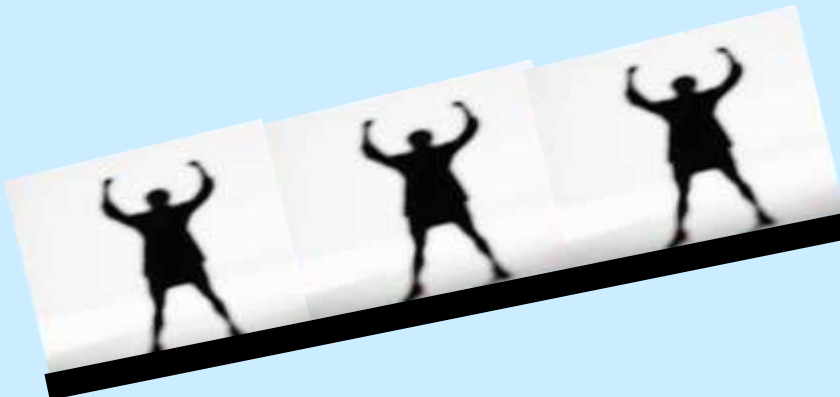
Wildlife Week 2070 (2013)

Presentation Slide Credit

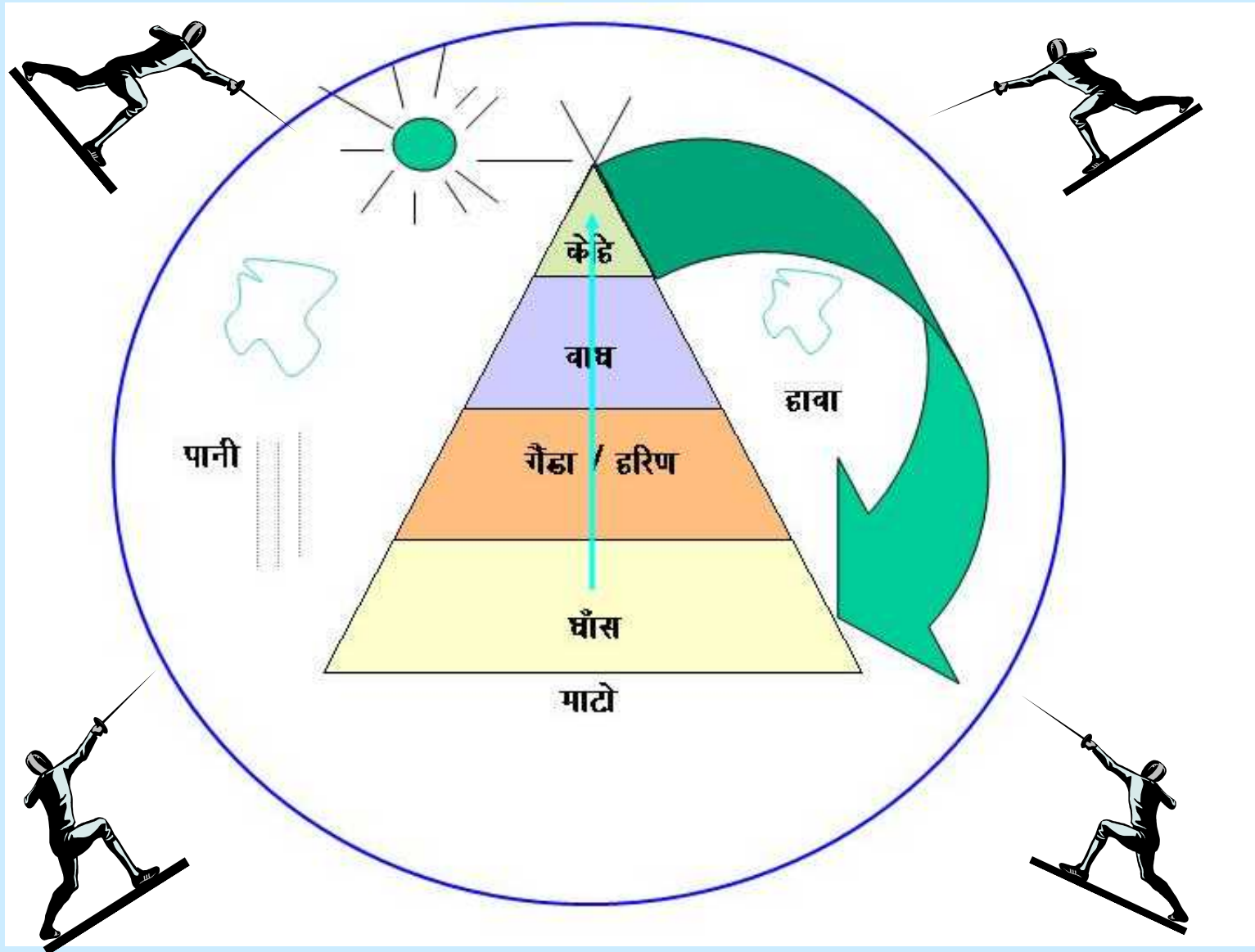

Photo Credit: Suman, Deepa, WWF, SUC NTNC IRF, savingrhinos.org, save the rhino international, internet

Issue: Change / Development

Issue: (Human in Ecosystem)

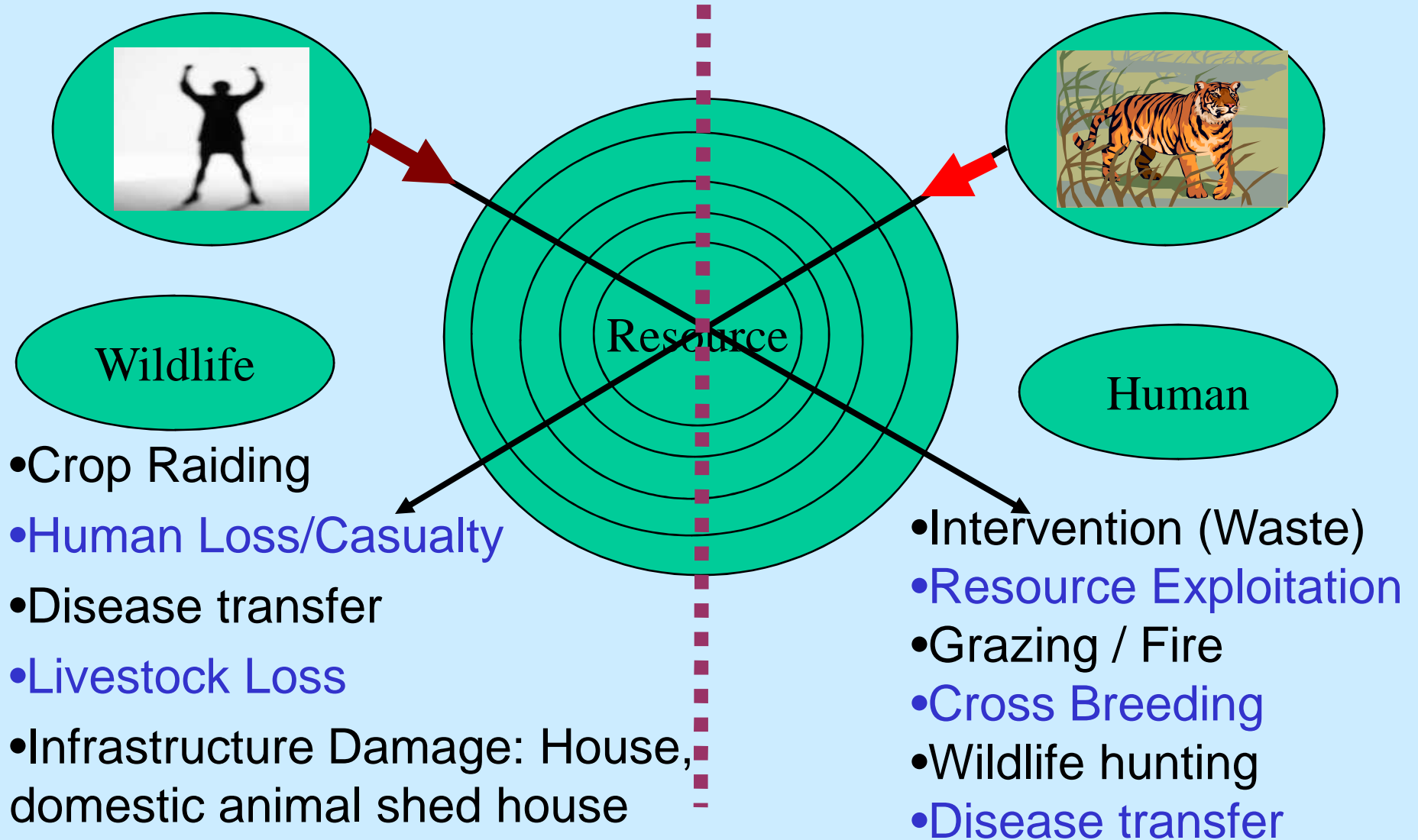
Issue: Resource

Resource Scarcity

Apple of Discard

Issue: Co-existence

Zest: Existence of both human and wildlife will be in verge of existence

Issue: Supporting Factor to Conflict

Natural

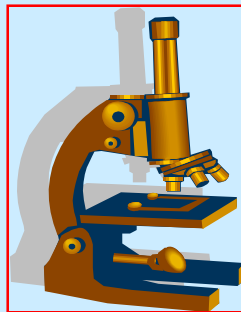
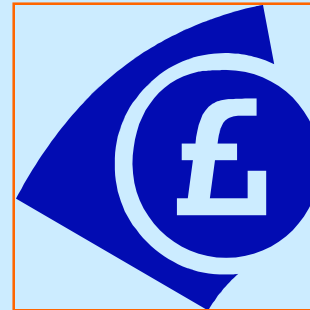

Population Increase

Evolution/Succession

Manmade

AWARENESS: Conservationist, Politician, Local People, Attitude (Blaming each other), Benefit Sharing

Issue: Supporting..

Contd..

Learning Environment

Improper Action (Fencing)

Pollution

Deforestation

Lack: Rescue / Caring / Veterinary Center

Policy/Rule & Regulation

Habitat Loss

Poaching

Conflict

Issue: Presence & Absence

Presence

1. Rhino
2. Tiger
3. Elephant
4. Arna
5. Wild Boar
6. Leopard /
Snow Leopard
7. Bear

Absence

1. Dog /Canidae family:
Dhole, Jackal, wolf
2. Hyena
3. Monkey
4. Herbivore: Bison, deer
5. Python/Snake species
6. Clouded Leopard
7. Bear (Sloth or which??)
8. Crocodile and Others

Focus on threatened animals rather than covering more animal

Source: (वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका २०६९), Cabinet Meeting (Ministry): 2069 /10/18

Issue: Relief & Compensation

1. Human Casualty

Death: NRs 300,000.00

Extreme Wounded Case: NRs 50,000.00

Simple Wounded Case: NRs 10,000.00

2. Livestock Loss: NRs 10,000.00 (Not exceed than) (Tiger, Common / Snow leopard)

3. House / Livestock Shed House: Not exceed than NRs 10,000.00 (Elephant)

4. Stored Corn: Not exceed than NRs 10,000.00 (Elephant)

5. Crop and Fruit Loss: Not exceed than NRs 10,000.00 (Elephant, Rhino and Arna)

Source: (वन्यजन्तुबाट हुने क्षतिको राहत सहयोग निर्देशिका २०६९)

Cabinet Meeting of Ministry: 2069 Magh 18

Issue: Process

Human Casualty:

Death: Application, Photo, certificate (Death and Relation), Report (Field, postmortem, police), recommendation (Bufferzone User Committee, CFUG, VDC / Municipality)

Wounded: Application, recommendation (CFUG, VDC / Municipality, Hospital with bill)

Livestock: Application, Photo, Report (Field), Recommendation (Bufferzone User Committee, CFUG, VDC/Municipality), Evaluation report of Livestock / agriculture technician

House/Livestock shed house: Application, Photo, Report (Field), Recommendation (Bufferzone User Committee, CFUG), Evaluation report of Livestock / agriculture technician

Crop: Application, Photo, Report (Field), Recommendation BZUC, Evaluation report of Livestock / agriculture technician

Committee: Warden/DFO-Coordinator, Member: BZUC, BZCF, Representative (Livestock/Agriculture), VDC/Municipality and others if necessary

Issue: Way

Nepal Government

Protected Area / District
Forest Office

Bufferzone Council

Bufferzone User Committee

Applicant

Issue: Constraint in Implementation

- Low Awareness Level and poor attitude
- Revenging Nature
- Fake and Fraud Prescription (Emotional rather than fact)
- Minimum (Unsatisfactory) & mistrust in getting relief support
- Lengthy and Hesitating Process
- Limited Fund Allocation
- Improper/Unfriendly Resolution Action (Electric fence etc)
- **Confusion:** Python/ snake bite and other animal cases
- Managerial Skill (Necessary: Killing extreme problem creating wild animal like; Dhruve Hatti). Manager is manager not activist.

Case

Case

Case

Animal: Shooting, Poisoning, Snare/trap, trench, Nail plate, Chopping, electrode, Net/Mesh, Road accident

Action

- Awareness Program
- **Adaptation Technique:** Sound, Firing Flame, Trench and Fence (Live, Barbed Wire, Electric Fencing or Mesh wire, Repellent/Obstruction Vegetation Plantation)
- Habitat Management / Restoration
- Conservation Based Income Generation Activity
- Skill Development Training for Employment
- Wildlife Insurance Pilot program
- Follow Treaties, Law: Act, Rule/ Regulation, Guideline Etc

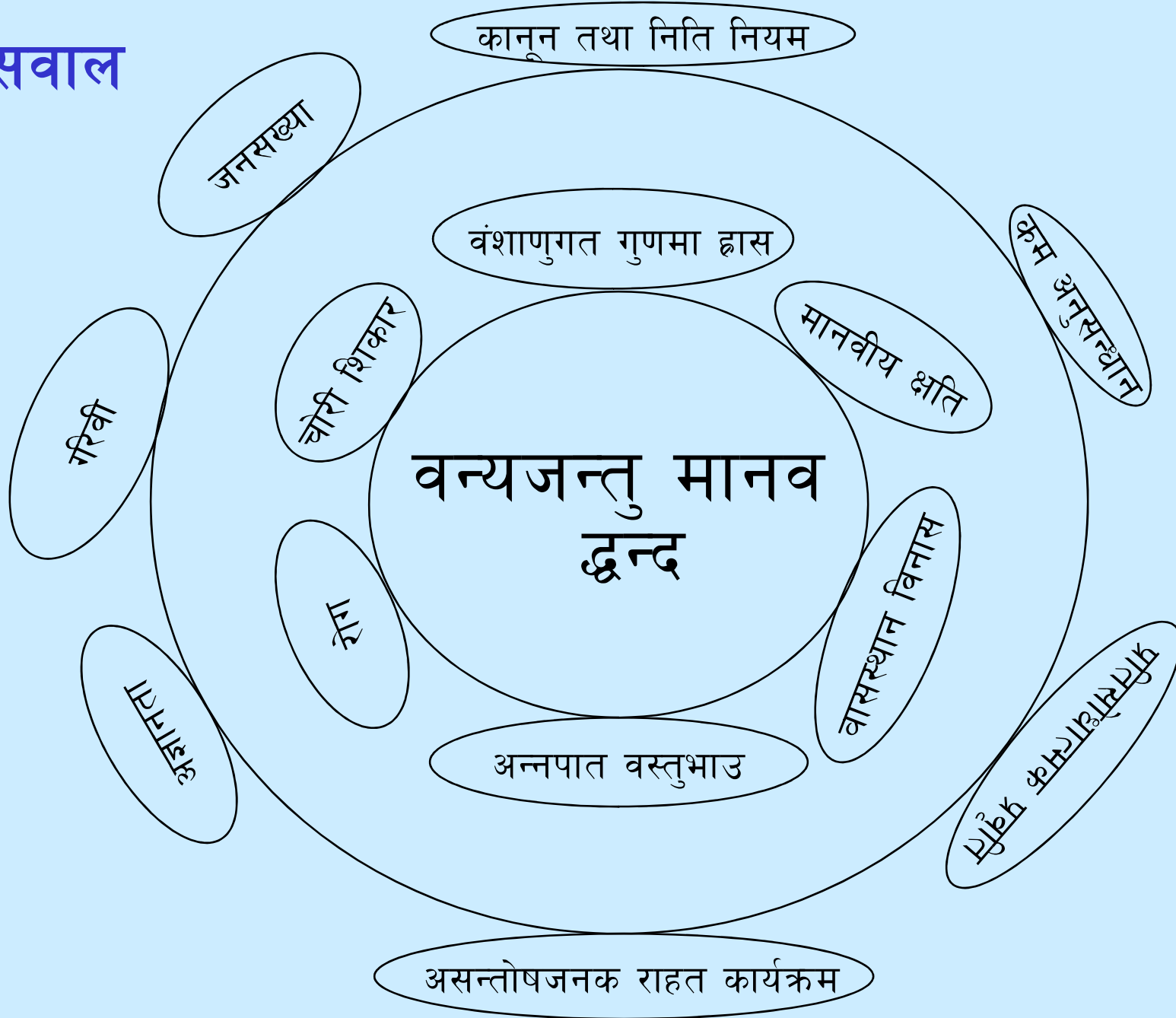
But: 1. Regular coordination amongst stakeholders is poor
2. Even Primary stakeholders don't know whether they are or not

Coalition: Why?

- Strengthen Awareness Creation Program
- Regulate Relief Fund Support Program Effectively/Efficiently
- Create Trusty Environment and Enhance Participation
- Strengthen Poverty Reduction/Employment Generation Activity
- Develop Victim Friendly Rule /Regulation & Generate Ownership amongst Stakeholders
- Increase Level of Relief Fund and Ensure Quick Action
- Run Adaptation Measures (People/Wildlife Friendly Action, Escape Encounter, Fencing)
- Strengthen Research, Monitoring and Evaluation Program
- Law Enforcement (Strictly)
- Ensure Continuous Management Activities

Conservation: has no full stop, not possible from sole effort, is global concern that is why.....

सवाल

सहकार्य

संरक्षण अवधारणा निति निर्माता

मंत्रालयहरु

विभाग

तहगत कार्यालय

गै.स.स.

सामुदायीक समूह

अनुसन्धान केन्द्र

शिक्षण संकाय

स्थानिय निकाय

राजनितिक दल

संचार माध्यम

स्थानिय जनसमुदाय

सुरक्षा निकाय

राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरु तथा
सन्धीहरुमा हस्ताक्षर तथा संलग्न राष्ट्रहरु

कार्यहरु

संरक्षित क्षेत्र
धर्मिक वन
सरकारी वन
व्यक्तिगत वन
कवुलियति वन
मध्यवर्ति वन
सामुदायीक वन
चिडियाघर वन
वगैचा
IPA/IBA
Ramsar Site
आदि

एकल, वहिस्कार
तथा प्रतिबन्ध

सहभागिता
उदार

प्रजाति

परिस्थितिकिय
प्रणाली

पारिस्थितिकिय
प्रणाली

परिधिय

केन्द्रिय

स्थानिय

Coalition

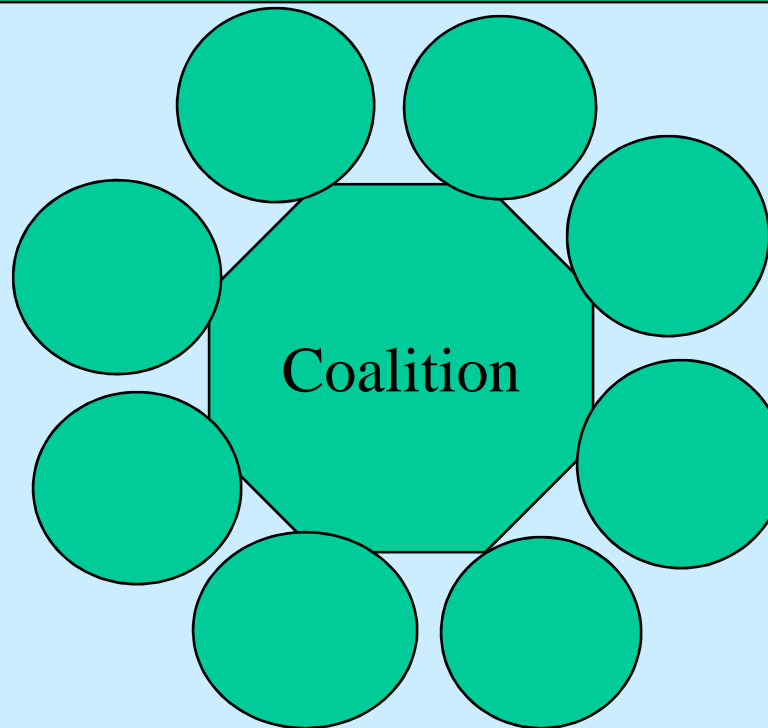
Donor

National / International
Rule and Regulation (treaty)
(International/National stakeholder)

Donor

**Monitoring/
Evaluation &
Feedback**

Primary
Secondary
Key stakeholders
Or
National / Regional
International/
and Local stakeholder

**Identification,
Planning,
Decision Making,
Strategy Formation**

(Local-top level stakeholder
Conservationist,
Lawyer, Activist,
Politician,
Ministry with affiliated
hierarchical institution,
Cross cutting issue
related institution

Donor

Implementation
(National-Strategic Level-----
Field Level- Grass root Level stakeholder)

Donor

Thank You

Photo: WWF, The Kantipur, Ganesh, Suman, Deepa, SUC, LUC, Downloaded form internet

Projects for Strengthening Rhino Conservation Action

Suman Bhattarai

Chitwan, Nepal

Email:sumancha004@yahoo.com

January 14, 2012 / Kathmandu, Nepal

Photo Credit: Suman, Tulsi Magar presentation, RSGF, WWF, SUC NTNC IRF, savingrhinos.org, save the rhino international, internet

Background

African

Black (*Diceros bicornis*)

White (*Ceratotherium simum*)

One Horn Greater Asian Rhino

Rhinoceros unicornis

Asian

Javan (*Rhinoceros sondaicus*)

Sumatran (*Dicerorhinus sumatrensis*)

Background

Contd..

Extinction

Woolly (*Coelodonta antiquitatis*)

- *Europe, Asia & North America*
- *Extinct (10000 yrs before)*
- *Sumatran (Last family representative)*

Verge of Extinction

- *Extinct (West Black /North White African)*
- *Javan (Extinct from Vietnam)*
- *Greater Asian (Myanmar/Bhutan/Pakistan)*

Cause!! Extreme Habitat Destruction & Poaching

Background

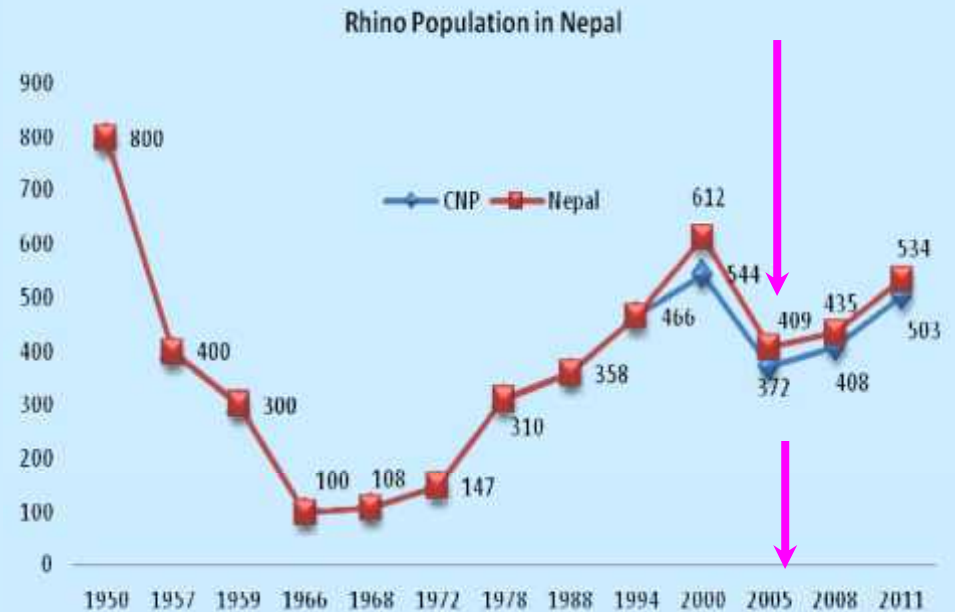

Total: 2,700-2850 (IRF)

India: Manas, Dudhwa, Karteniaghat, Orang, Kagiranga, Laokhowa, Pabitora, Gorumara, Pockets-Assam, Jaldapara (10 Sites)

Nepal: Chitwan, Bardia, Shukla Phanta

Pakistan: Lalsorna (Doubt)

Chitwan National Park

- *Near about 42 post merged into 7*
- *Hard to launch conservation programme from park and other institution side*
- *Extreme Habitat Destruction & Poaching*
- *Population decreased 544 to 372*

Threat

Natural

Flooding/
Desertification

Predator

Invasion

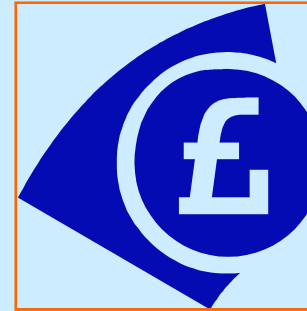

Climate
Change

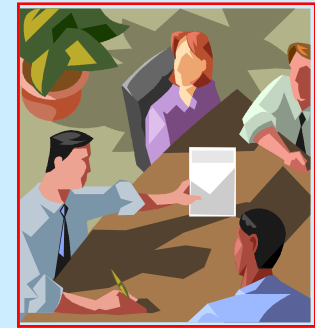
Evolution/Succession

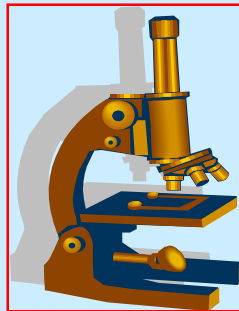
Poverty/Hunger

Resource Scarcity/
Improper Resource Mobilization

Inadequate Monitoring
/Evaluation

Scientific Analysis
& Research

Unsatisfactory
Compensation/Relief

Unemployment

AWARENESS: Conservationist, Politician, Local People, Attitude (Blaming each other), Benefit Sharing

Threat

Contd..

Learning Environment

Human Wildlife Conflict

Pollution

Deforestation

Lack: Rescue / Caring / Veterinary Center

Policy (Confined on protected Area)

Habitat Loss

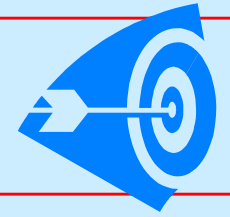
Poaching

Population Loss

Based on some of these issue, projects were developed

Objective

Strengthen rhino conservation programme through

- ② **Educating** local people
- ② Making people **responsible** for conservation action
- ② Generating public **participation**
- ② Exploring conservation based **income generation activity**
- ② **Networking** and **Alerting** stakeholders for conservation action

Activity

Campaign/Rally

Radio

A
w
a
r
e
n
e
s
s

Tour/Class

Poster

Board

Wall Painting

Activity

Activity

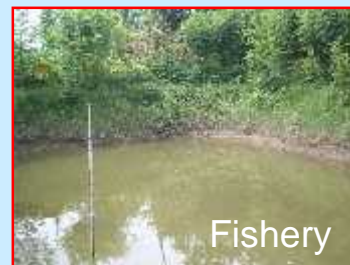
Cupboard Library

Income generation

Bee keeping

Fishery

Piggery

Activity

Networking/ Coordination

Teacher's Forum

Local Conservation Stakeholders

Outside Schools

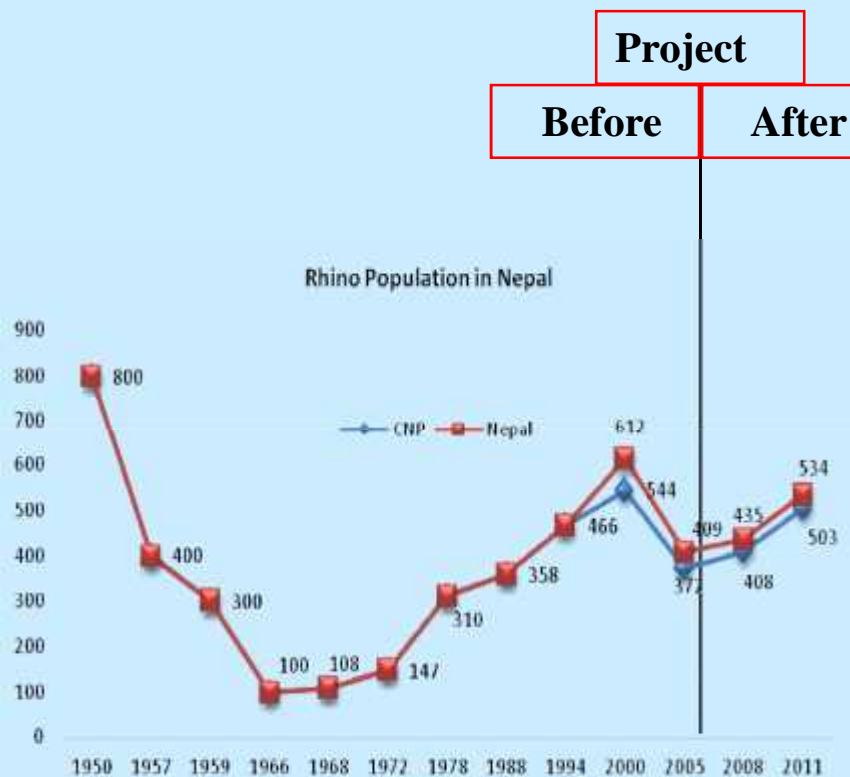
Magazine Board

Nature Club

Savingrhinos.org, Bushwarriors, Teacher's forum, Media (local/national/international), Local Clubs/NGO, BZUCs, BZCFs, Park, Grantees (>12), Assistance to form clubs and groups

Achievement

- ***Rhino Population 503 (Count 2011)***
- ***No Rhino Poaching Year (Jan 3, 2011 – Jan 3, 2012)***
- ***Even in Mid Night local people inform about the wildlife attack and other case***
Contribution can be taken as a small brick of this achievement / building

Continuity

Historic event in Nepal “ 2nd World Rhino Day”

- **Assisting local people / institution** in conservation work (Electric fencing / Shiva BZCF)
- Empowering conservation students “**Appreciative Inquiry in Conservation**”
- Advocating/lobbying for **orphanage/wounded wildlife**
- **Assisting many researchers and conservationists** in their works

Challenge

Though there is slow recovery in rhino population but...

- Rescue/caring/treatment of orphanage/wounded wildlife
- Effective monitoring & Validity/reliability in census/count
- Habitat management (reduction in waterhole and proliferation of invasive species), Climate Change
- Human Population Growth / Relief Mechanism
- Poaching/Rehabilitation of poachers
- Educating outsiders (Outside of Bufferzone)
- Awareness level on conservationist/local people
- Action/Management plan preparation & resource arrangement

Suggestion

- Habitat (**grassland /waterhole**) management to reduce threats
- **Awareness Programme (Chepang/other** outside Bufferzone)
- **Action Plan for next period** should be made and implemented properly with enough resources
- **Rescue/treatment/Care center**
- Target **Young groups** rather than old age
- **Valid / reliable data** should be captured and conduct regular effective monitoring i.e. census/count
- Coordination with concerned parties to launch **Youth Self Employment** to Bufferzone people
- **Law/rule/regulation enforcement** through campaign at grass root level

Acknowledgement

RSGF, Prof. C.P. Upadhyaya, N. C. Paudel, B. Regmi, R. R. Devkota, S. Paudel, Dr. S. Rayamijhii, Late K.N. Paudel, Dr. K.D. Awasthi, G. Pant, RSG grantees (P.B. Singh, D.R. Thanet, R. Rajchal, E. Udas, B.H. Wagle, U. Sharma, D. Paudel, B.P. Devkota, G. Kafle, P. Jha, D. Acharya), NMB Pradhan, R. Larson, J. Cole, Bufferzone User Committees, Chitwan National Park, Journalists, Medias (Local/National/International: Paper / Digital, Audio / Visual), BICORF, PARC, Saving Rhinos, ARP, Schools, Clubs, BZCF & others

Thank you

गैंडा संरक्षणका अवसर तथा फाइदा (Rhino Conservation: Opportunity & Benefits)

सुमन भट्टराई
दीपा पौडेल
पार्क नेपाल, चितवन

वन तथा वासस्थान विनास, जनसँख्या वृद्धि, अज्ञानता, चोरी शिकारी, गरिबी, प्रदुषण तथा विषादी अत्याधिक प्रयोग, नदिबाट बालुवा तथा ढुङ्गा संकलन

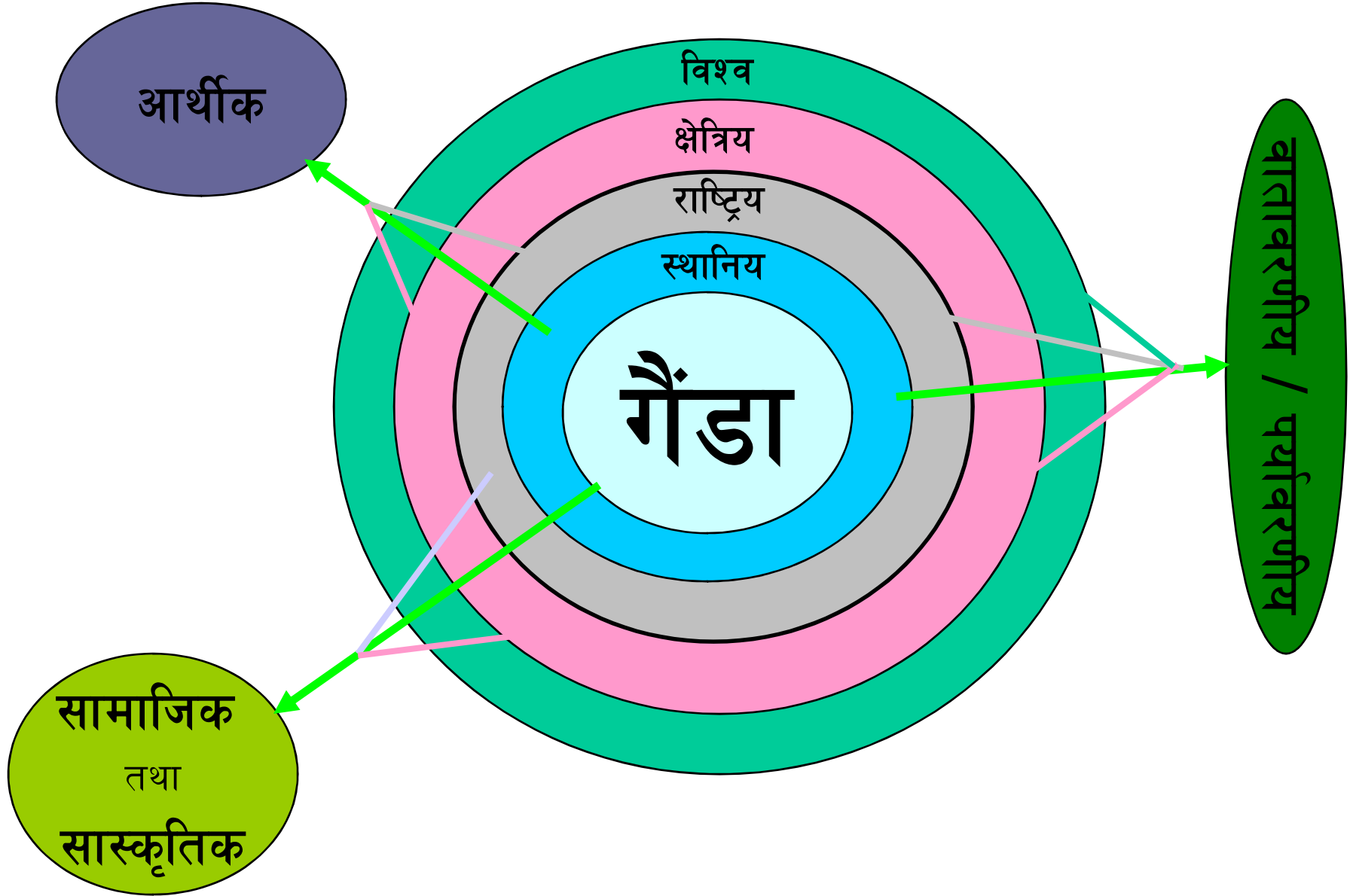
परिस्थितिकीय प्रणाली खलल, राजस्वमा कमि, अन्य प्राणी (मानिस लगायत)को अस्तित्वमा खतरा, सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्वमा ह्रास, जिविको पार्जनमा समस्या, उत्पादनमा ह्रास, सन्ततीकालागि अभाव, अनावश्यक प्राणीको प्रचुरता

वृक्षारोपण, वासस्थान संरक्षण, जनसंख्या वृद्धिदर, विनास, जनसंख्या वृद्धिदर न्यूनिकरण, चेतना अभिवृद्धि, गरिबी न्यूनिकरण (वैकल्पिक उपाय), प्रदुषण तथा विषादी न्यूनिकरण

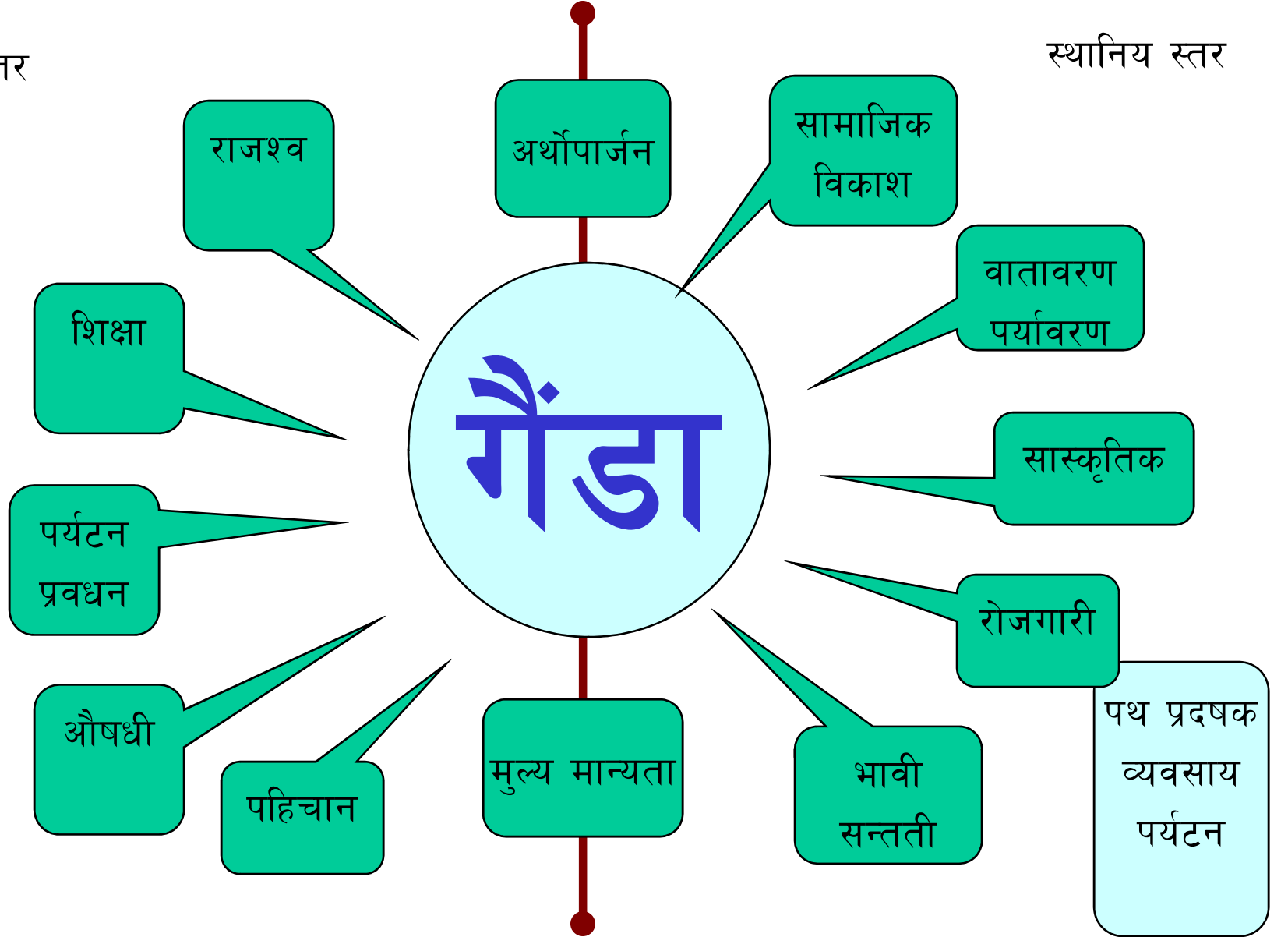
परिस्थितिकीय प्रणालीमा सन्तुलन, अर्थोपाजनको आधार अन्य प्राणी (मानिस लगायत)को विविधतामा सन्तुलन सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्व वढावा, जिविको पार्जनमा सहयोग, उत्पादनमा वढावा, सन्ततीकालागि अवसर, अनावश्यक प्राणीको न्यूनिकरण

राष्ट्रीय स्तर

स्थानिय स्तर

धन्यवाद

गैंडाको वासस्थान संरक्षण

(Rhino Habitat Conservation)

सुमन भट्टराई

दीपा पौडेल

पार्क नेपाल, चितवन

ईमेल: sumancha004@yahoo.com

गैंडाको वासस्थान

- आकार ठूलो भएकाले यसलाई ८ वर्ग किलोमिटर सम्मको क्षेत्रफल चाहिन्छ
- धेरै पहिला यो जनावर विश्वको धेरै स्थानमा पाइन्थ्यो तर हालमा आएर नेपाल, भारत र पाकिस्तानमा मात्र पाइन्छ ।
- यो तराई देखि चूरेको फेद सम्म बस्दछ । पानी जम्ने स्थान तथा घाँसे मैदान गैंडाको बढी मनपर्ने स्थान हुन् ।
- गर्मीमा सदा जसो सिमसिमे क्षेत्र, पानी जम्ने ठाउँ, घोल तथा पानीमा खेल्दछन भने वर्षायाममा गैंडा स-साना पहाडी क्षेत्रमा गएर बस्ने गर्दछ ।
- नेपालको चितवन र भारतको काजीरंगा क्षेत्रलाई सुरक्षित र प्रमुख क्षेत्र हो ।
- यो नेपालको चितवन, वर्दिया र शुक्लाफाँटामा पाइन्छ ।

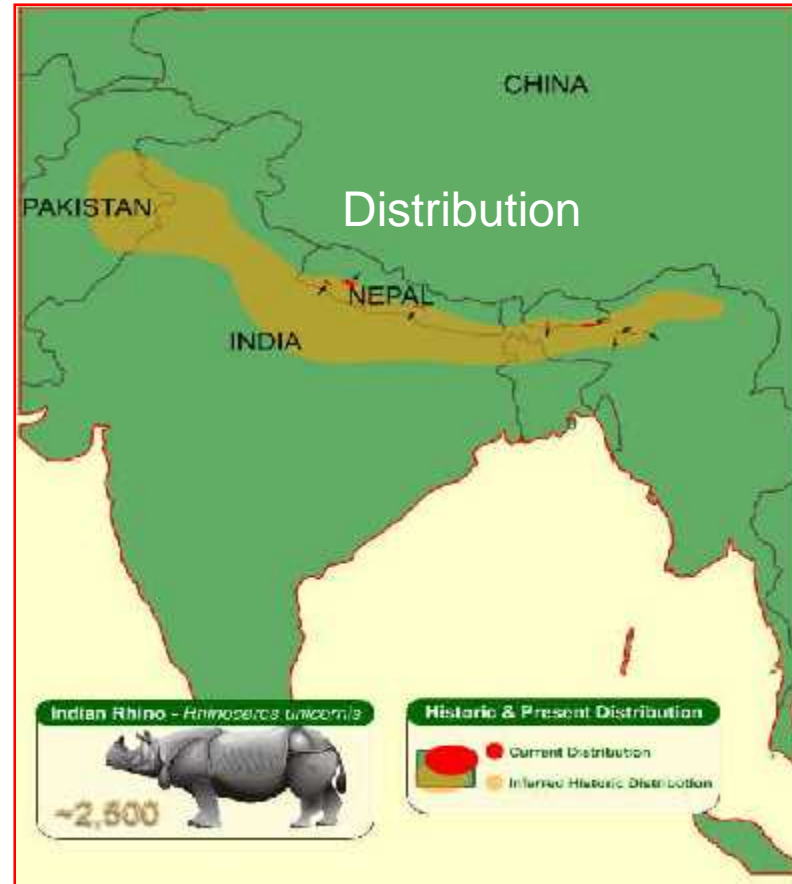
गैंडाको वासस्थान

क्रमश :

- यो एउटा चर्ने जनावर हो । विशेष गरेर यो खर, साइपेरस प्रजाति, दुबो र कहिले काहीं यो एलिफेन्ट घाँस भएको क्षेत्रमा चर्दछ ।
- यसको अलवा यसले घोलहरु तथा नदीका पेट्टीहरुमा पाईने विरुवाहरु पनि खाने गर्दछ ।
- निकुञ्ज क्षेत्रमा पाइने ठूला ठूला घाँसका ढड्डीहरुमा आगो लागेपछि पलाएका टुसाहरु यसको मन पर्ने भोजन हो ।
- जेष्ठ महिना पछि खोल्सा खोल्सी तथा खेतका किनाराहरु र पानीमा हुने विरुवाहरु पनि यसले मन पराउदछ ।
- मनसुनताका किसानको खेतबारीको बालीमा चरेर किसानलाई ठूलो नोक्सान पुऱ्याउने हुनाले स्थानिय व्यक्तिहरु गैंडासँग रुष्ट बन्दछन् ।

गैंडाको वासस्थान

क्रमश :

नक्सा : IRF

गैंडाको वासस्थान

क्रमश :

तस्वीर : दीपक आचार्य

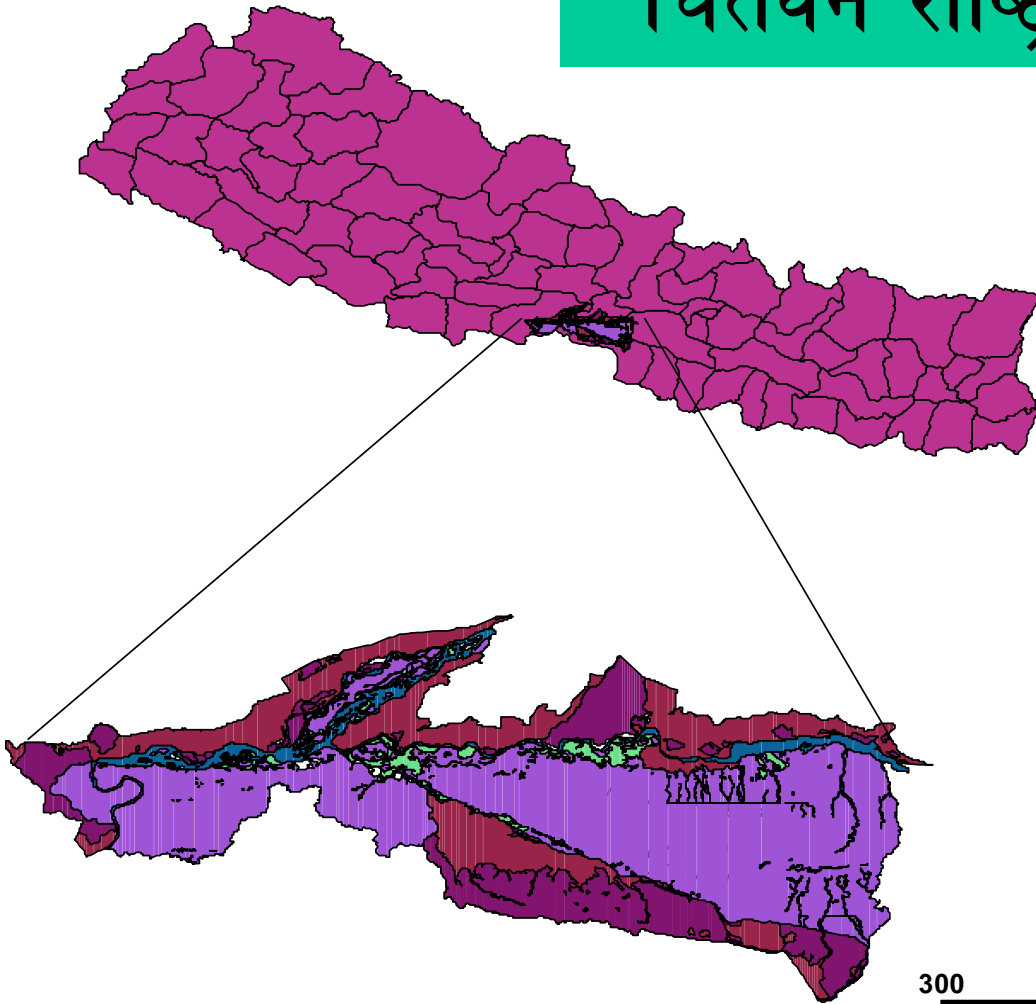
तस्वीर : अशोक राम

तस्वीर : अशोक राम

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज

नक्सा : अशोक राम

- NP Grassland
- NP forest
- NP river region
- Bzforest
- Buffer zone region

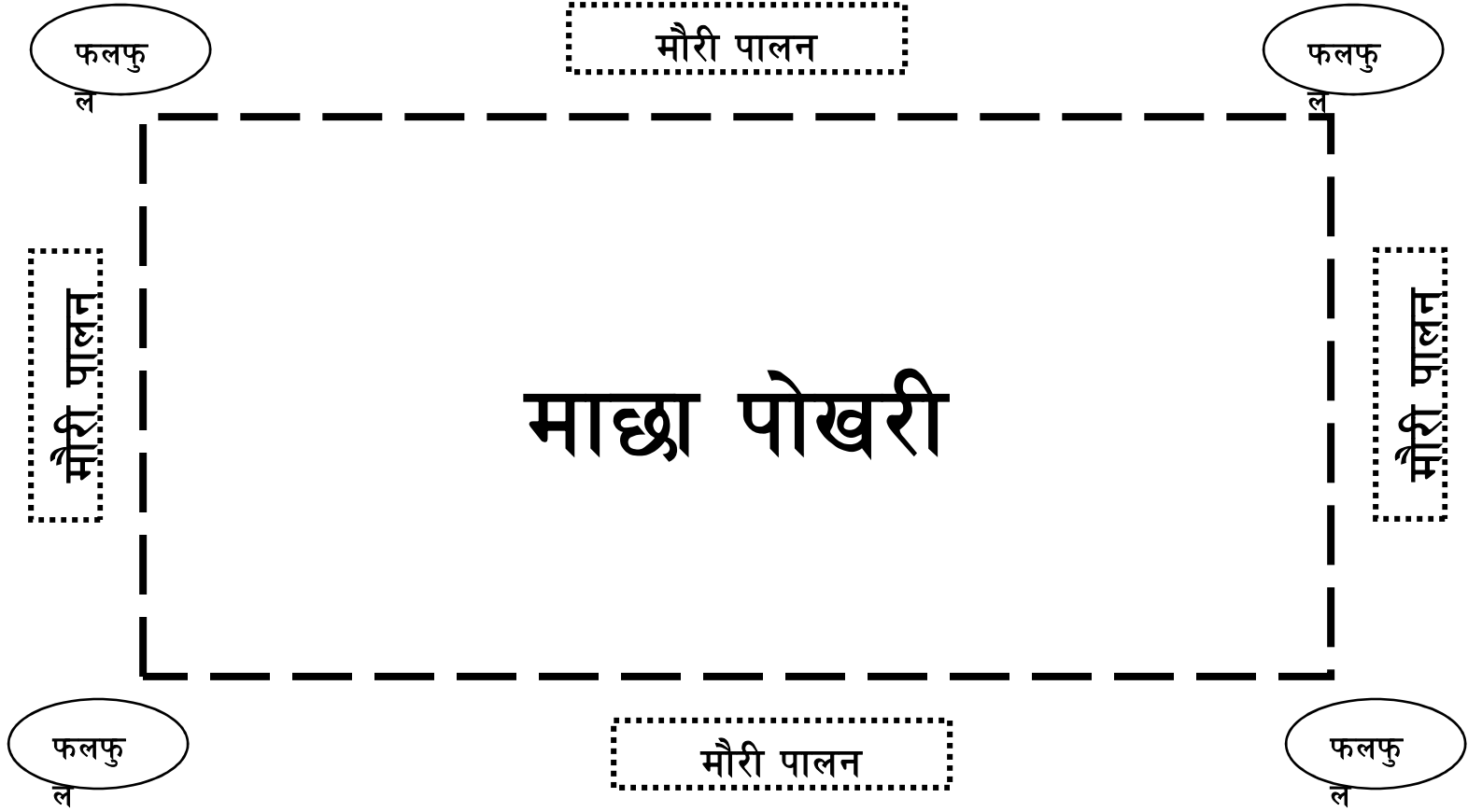

वासस्थान विकाश र संरक्षण

क्रमश :

- मध्यवर्ति वन क्षेत्र व्यवस्थापन (वृक्षारोपण, भाडी सुधार, सफाई, कटनी, छटनी, विधुतिय तारवार), सामाजिक ससक्तीकरण, अर्थोपार्जन, शिक्षा
- हेरालु, गस्ती, सुराकी, विधार्थी तथा यूवा परिचालन
- गोवर ग्याँस, सोलार (काठ दाउराको वैकल्पीक)
- जिविको पार्जन (जडिवुटी खेति, वास रोपण, घास रोपण : आयमुलक, प्लम्बीड., विधुती जडान, हस्तकला, पथ प्रदर्शक,)
- पोखरी, ताल तलैया निमार्ण तथा संरक्षण
- वस्तु भाउको सुधीकरण, वस्तुको विमा

जीविको पार्जन

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

मिचाहा प्रजाति

मिचाहा प्रजाति माफत जैविक मल

वन फडानी

वृक्षारोपण

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

विषादी खोलामा

मदिराको शिशाहरु वनमा

हात मार्फत माछा मार्ने काम

मदिराको शिशाहरुबाट चर्पी निर्माण

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

नदिब्राट अत्यधिक भिकाई

विषादी खेतीमा

सिमसार व्यवस्थापन

जैविक विषादी तथा मल

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

अत्यधिक चरन

कटानी तथा व्यवस्थापन

नदिमा चर्पी निर्माण

सुरक्षित चर्पी निर्माण

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक पढाइ भन्दा सिकार तिर

कपडा धुलाई

(एकै स्कूल)

वालवालीका संरक्षण तिर

जनचेतना

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक माछा मार्न तारो वनाउन सिकदै

अनियन्त्रीत आगो वासस्थानमा

वातवारण

वालकलाई कलम समाउन सिकाइदै

नियन्त्रीत आगो वन व्यवस्थापनको लागि

तस्वीर : शिसवार उ स, नवलपरासी

वासस्थान विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वाढी पहिरो

प्रदुषण

नर्सरी तथा वृक्षारोपण

प्रदुषण व्यवस्थापन

संरक्षणको भावना आफ्नो सन्ततीको माया जस्तै क्रमशः

माया गरौं

हरेश नखाउ म ८२
वर्षे बुढी आमाले
भनेको मान् ।

धन्यवाद

१९ औं
वन्यजन्तु सप्ताह : (बैशाख १-७, २०७१)
(19th)
(Wildlife Week) (April 14-20, 2014)

Wildlife & Water:
From
the **Mountains** to the **Rivers** to the **Oceans**

Presentation Slide Credit

सामग्री तयार : सुमन भट्टराई र दीपा पौडेल
प्रस्तुतिकरण : बैशाख ७, २०७१

Photo Credit: Suman, Deepa, WWF, SUC NTNC IRF, savingrhinos.org, save the rhino international, internet

नारा (Slogan)

Wildlife & Water:

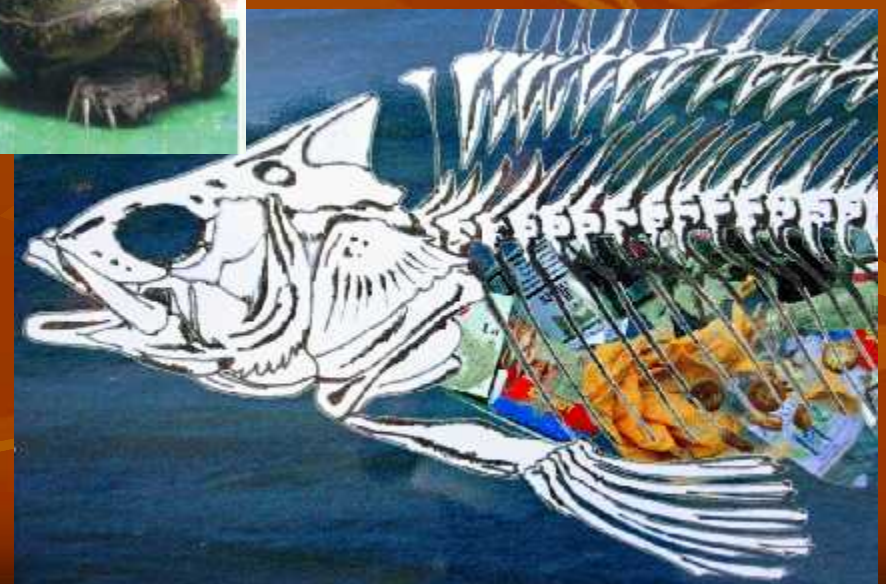
From

the **Mountains** to the **Rivers** to the **Oceans**

किन?

..... जल्दोवल्दो समस्या भएर

समस्या के ?

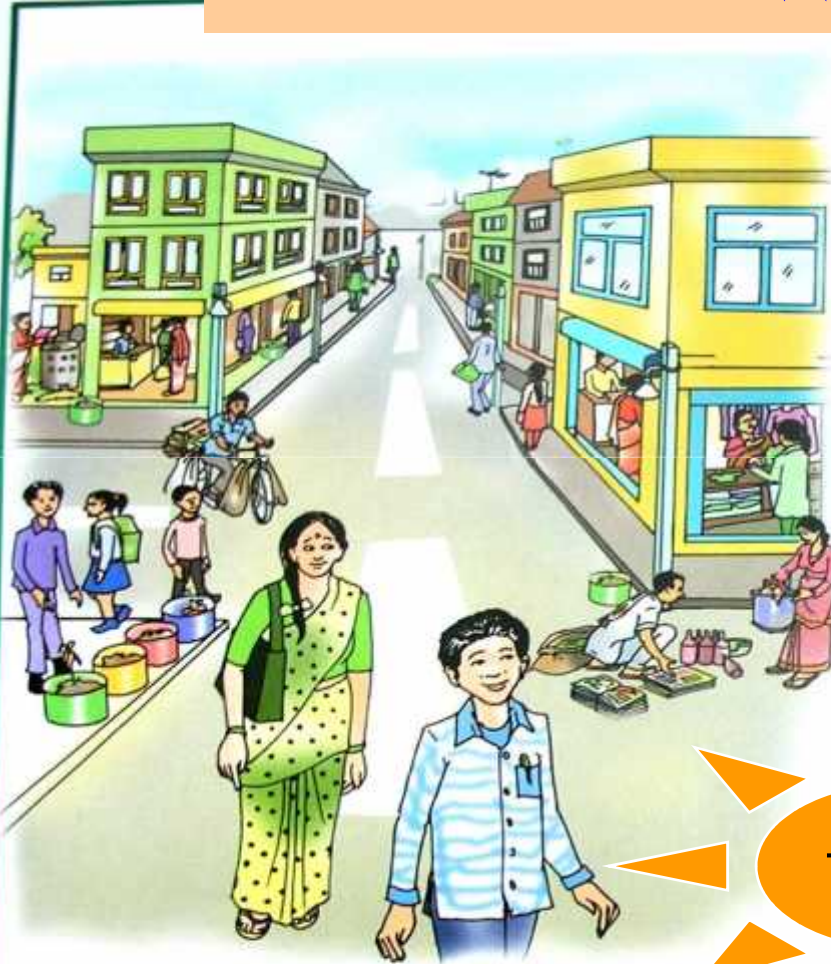
समस्या के ?

क्रमश....

कारक के ?

विकासक्रम

व्यवस्थित शहर / स्थान

अव्यवस्थित शहर / स्थान

फोहोर

कारक के ?

क्रमश....

- ❑ ठोस/तरल फोहर नै समस्याको प्रमुख कारक तत्व हो
- ❑ ठोस फोहोर न्यूनिकरण / व्यवस्थापन गर्न सहज छ

ठोस फोहर व्यवस्थापन :

अर्थोपार्जन

वातावरण तथा

जैविक विविधता संरक्षण

फोहरको परिचय

ठोस एवं तरल वस्तुहरू जसले हाम्रो वातावरण प्रदुषित पारिरहेका हुन्छन् ।

- ठोस फोहर
- तरल फोहर

Defination of solid waste

ठोस फोहरको परिभाषा

ठोस फोहरको परिभाषा

क्रमश....

- मानिसको आवश्यकतापूर्ति पछि प्रयोगमा नआउने ठोस अवस्थाका चीज वा वस्तु जुन कुहिने वा नकुहिने दुवै हुनसक्छ ।
- जनजीवनमा कुनै मूल्य नराख्ने वस्तु जुन तरल अवस्थामा हुँदैन । साधारणतया मानिसको दिसालाई ठोस फोहरको रूपमा लिईदैन ।
- ठोस फोहर प्रायः घरायसी स्रोत, उद्योगधन्दा, कलकारखाना, कृषि क्षेत्र, खानी, अस्पताल, बजार आदिबाट उत्पन्न हुन्छ ।
- प्रायः ठोस फोहर बाटोघाटो र सार्वजनिक स्थानमा थुपारेर राखिएको हुन्छ ।

Source of solid waste

ठोस फोहरका स्रोतहरू

उद्योग, कलकारखाना

Industry

Hospital

अस्पताल

कार्यालय

Office

Hotel

होटल

घर

House

खेतबारी

Bari

School

विद्यालय

Market

बजार

फोहरहरू

Waste

ठोस फोहरको वर्गिकरण

- **Organic waste** जैविक फोहर
- **Recyclable waste** पुनः चक्र गर्न सकिने फोहर
- **Non recyclable waste** पुनः चक्र गर्न नसकिने फोहर
- **Harmful waste** हानिकारक फोहर

Classification of solid waste

ठोस फोहरको वर्गिकरण

क्रमश....

Organic wastes

Dusts

धूलो

vegetable /fruits

तरकारी, फलफूल

Grasses

घाँस/ पतकर/ वन पैदावार

Foods

जैविक फोहर

Recycling waste

Cloths/Jut

कपडा, जुट

Paper

कागज

Rubber/mattel

रबर, धातु

प्लाष्टिक, सिसा

पुनः चक्र गर्न सकिने फोहर

Non recycling waste

PET bottle

बोटल

Film role

रीलहरु

wrape

चकलेट/ अन्य चिजका खोल

औषधीको खोल

पुनः चक्र गर्न नसकिने फोहर

Harmful wastes

Cloths of sick

बिरामीका कपडा

Medicine

औषधी

After use wound materials

घाँउ सफा गरेका सामानहरु

ब्याटी

हानिकारक फोहर

Habit of changing usable things to waste

पुनः प्रयोगमा आउने सामग्रीलाई
समेत फोहरमा बदल्ने बानी

Waste
फोहर

waste loading
फोहर संकलन

landfil

फोहर संकलन तथा व्यवस्थापन क्षेत्र

ठोस फोहरका असरहरु

- प्राकृतिक सुन्दरताको विनाश
- विभिन्न सरुवा रोगको संक्रमण
- जल (स्रोत, सतह, सतह मूनि) प्रदुषण
- वायु तथा भू प्रदुषण
- मौसम तथा जलवायु परिवर्तन
- जैविक विविधता (स्थल तथा जल) मा ह्रास

Problem of waste

फोहरबाट उत्पन्न समस्याहरू

प्लेग रोगी

plag disease

आँखा रोगी

Eye disease

वायु प्रदुषण

Air pollution

लाष्टिक खाएर गाईको मृत्यु

Cow die after eating plastic

Mouse

गाई

खाणा

Disease transmit by insects

ground water pollution

जमिनमुनिको पानी प्रदुषण

Land pollution

माटो प्रदुषण

Water pollution पानी प्रदुषण

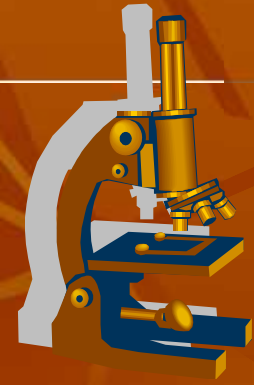

फोहोर जसरी पनि पैदा हुन्छ , फोहोर नै नगर्ने भन्ने पनि संभव छैन
केवल संभव छ त हुने फोहोरको

न्यूनिकरण वा व्यवस्थापन

कसैले फोहोर गर्दैमा रिसार्इहाल्नु आत्तिहाल्नु हुदैन

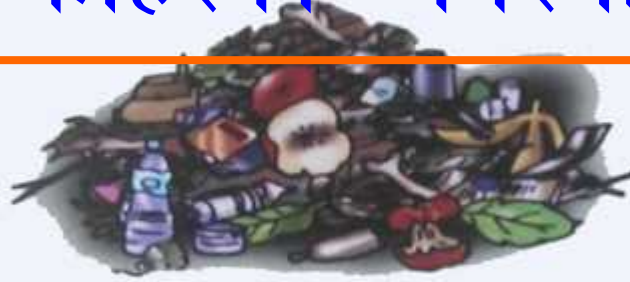
प्लाष्टिक ?

हामी अब
समाधान का
उपाय खोज्ने तिर
लाग्नु पर्छ ।

Management of solid waste

ठोस फोहरको व्यवस्थापन

what ?

के ?

why ?

किन ?

How ?

कसरी ?

ठोस फोहरको व्यवस्थापन

क्रमश....

चार **R** को मन्त्र

- **Reduce** फोहर कम तथा स्रोतको कम खपत गर्ने
- **Reuse** फोहरलाई पुनः प्रयोगमा ल्याउने
- **Recycle** फोहरलाई पुनःचक्रबाट प्रयोगमा ल्याउने
- **Rethinking** फोहर व्यवस्थापनको बारेमा पुनर्विचार

Management of solid waste

ठोस फोहरको व्यवस्थापन

क्रमश....

1.Reduce of waste from source

फोहरको स्रोत न्यूनीकरण

2.Reuse of waste

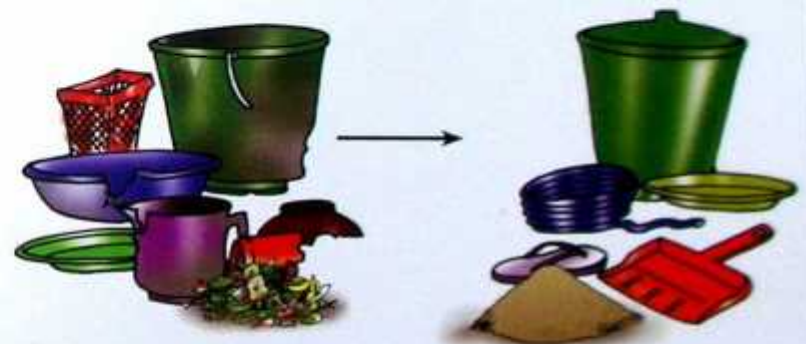
फोहरको पुनः प्रयोग

4.Re-thinking

पुनर्विचार

3.Recycle of waste

फोहरको पुनः चक्र

Segregation of waste from source

फोहरको स्रोतबाट नै फोहर छुट्याउने

organic waste

जैविक फोहर

Baltin

Rrecycle waste

पुनः चक्र हुने फोहर

Bag

Non-recycle waste

पुनः चक्र नहुने फोहर

Jute Bora

Harmful waste

हानीकारक फोहर

Plastic bag

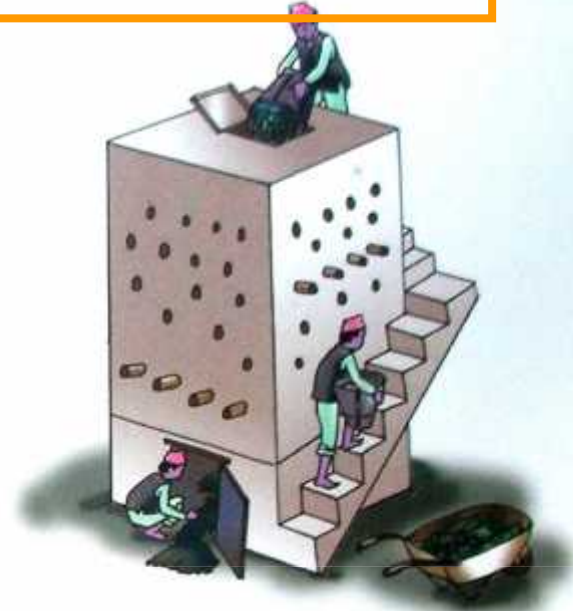
हामीले ठोस फोहर न्यूनीकरण कसरी गर्न सक्छौं ?

- बजार जाँदा आफैले कपडा वा जुटको भोला लिएर जाने ।
- बजारमा दिइने प्लाष्टिकको भोलालाई सकेसम्म अस्वीकार गर्ने ।
- पेय पदार्थ जस्तै कोक, फेन्टाका बोतलहरु पानी तथा तेल राख्नका निम्ति पुनः प्रयोग गर्ने ।
- घरबाट निस्कने फोहरलाई जैविक र अजैविक गरी छुट्याएर छुट्टाछुट्टै संकलन गर्ने र सोही अनुरूप ती वस्तुहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।
- कुहिने खालका वस्तुहरु खाडल खनेर कम्पोष्ट बनाउने ।

हामीले ठोस फोहर न्यूनीकरण गर्न के गर्न सक्छौ ?

- फोहर वस्तुहरु जथाभावी नफाल्ने ।
- फोहर संकलन गर्ने गा.वि.स / नगरपालिका वा अन्य संस्थालाई दिने वा त्यस्ता संस्थाहरुले राखेका संकलन भाँडाहरुमा जम्मा गर्ने ।
- बाहिर जाँदा खेरीको कागज, खाजाका खोलहरु वा बाँकी रहेका खानाहरु जथाभावी नफ्याँक्ने । यी फोहरलाई उचित ठाँउ वा संकलन गरी भाँडामा थन्क्याउने ।
- पुनः चक्रद्वारा प्रयोग हुने वस्तुलाई कवाडी/खाना लाई विक्री गर्ने ।
- प्लाष्टिक, धातु, सिसा जस्ता कम्पोष्ट बनाउन नमिल्ने फोहर बेचेर पैसा आर्जन गर्ने ।
- घरबाट निस्कने कुहिने फोहरलाई घरमानै कम्पोष्ट बनाउने ।

Compost make from organic waste
जैविक फोहरबाट कम्पोष्ट बनाउने

कम्पोष्ट बनाउने तरिकाहरु

क्रमश....

- **Pit composting** खाडलमा कम्पोष्ट बनाउने तरिका
- **Bin composting** भाँडामा कम्पोष्ट बनाउने तरिका
- **Pile composting** तहगत कम्पोष्ट बनाउने तरिका
- **Vermi composting** गड्यौले कम्पोष्ट बनाउने तरिका

खाडलमा कम्पोष्ट बनाउने

Pit composting

भाँडोमा कम्पोष्ट बनाउन

Bin composting

तह प्रविधिबाट कम्पोष्ट बनाउने

Pile composting

गड्यौले कम्पोष्ट बनाउने

Vermi composting

Management of recycle waste

पुनः चक्र बाट प्रयोगमा आउने फोहरको व्यवस्थापन

Recycling
पुनः चक्र

Recycling
पुनः चक्र

Recycling
पुनः चक्र

Recycling
पुनः चक्र

Recycling
पुनः चक्र

फोहर पुन : चक्रका फाइदाहरु

- कच्चा पदार्थको कम प्रयोग
- वातावरणीय प्रदूषणको न्यूनीकरण
- वातावरण स्वच्छ, सफा, हराभरा र स्वस्थ्यकर हुन्छ ।
- फोहर संकलन र व्यवस्थापन गर्ने क्षेत्रफल घटाउँछ ।
- पैसाको बचत गराउछ ।
- नयाँ सामानहरु बनाउनकालागि चाहिने उर्जा कम गर्छ ।

पुनः चक्र गर्न न/सकिने फोहरको व्यवस्थापन

Utilize your Waste

Alarm yourself

Management of harmful waste

हानीकारक फोहरको व्यवस्थापन

क. माटो मुनि गाड्ने

साडलमा सव्याउने

माटो मुनि गाड्ने

साडलमा पुगे

खाडल खनेर पुरेको

ख. निस्क्रियकरण गर्ने

पानीमा उमाल्ने

पानीमा उमाल्ने

ग. सुरक्षित निष्कासन गर्ने

सुरक्षित गर्ने

अवित्त निष्कासनको लागि पठाउने

हानीकारक फोहर देखि होसियार

हानीकारक फोहरको इन्सिनरेटर (जलाउने प्रविधि) बाट व्यवस्थापन
Treatment of harmful waste by incinerator

पुनर्विचार र पुन प्रयोग

चाहना कस्तो ?

क्रमश....

विकासक्रम

व्यवस्थित शहर / स्थान

अव्यवस्थित शहर / स्थान

ठोस फोहोर

जैविक विविधता कोलागि लाभदायक

जैविक विविधताकोलागि चूनौति पूर्ण

Our responsibility for solid waste management
ठोस फोहर व्यवस्थापनमा हाम्रो कर्तव्य

पुनः चक्र गरि प्रयोगमा आउने फोहर पुनः चक्र गरी प्रयोगमा ल्याएर

प्रयोगमा कमी ल्याएर

reduce waste

हानीकारक फोहर खाल्डोमा पुने

ठोस फोहर व्यवस्थापनमा सहभागी भएर

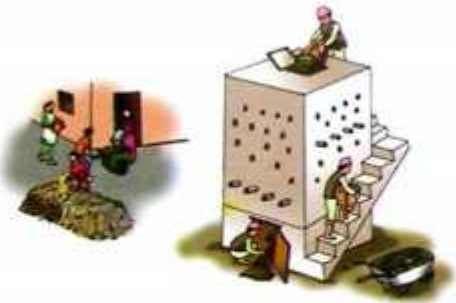
give the recycle type waste for recycling

हानीकारक फोहर खाल्डोमा पुनेर

participation for solid waste management programme

composting by community level

स्रोतबाट फोहरहरु छुट्याएर

For landfill

स्थानिय स्तरमा कम्पोष्ट बनाएर

segregation of waste at source

फोहर व्यवस्थापनका लागि स्थान छुट्याएर

संरक्षणमा मानिस नै किन त ?

चराहरु पनि वाँभदछन्, जुध्दछन्

तर

आकाश च्यात्ने, रुख ढाल्ने काम गर्दैनन्,

माछाहरु पनि वाभदँछन्

तर

नदि सुकाउने तथा प्रदुषित पार्ने काम गर्दैनन्

तर

मानिस वाँभदछन् र पृथ्वी धसाउने काम पनि गर्दछन् ।

एक पटक विचार गरौं त !!!!!

सामग्री (तस्विर तथा लेख) स्रोतहरू

- स्थानिय स्तरमा वातावरणीय प्रशासन तथा ब्यवस्थापन सुदृढीकरण आयोजना, सीम एन नेपाल,
- अंग्रेजी भाषामा रुद्र रायामाभी
- सम्पादन सहयोगि : इरिका उदास
- सन्देश : विजय श्रेष्ठ
- **मुलभुत सामग्री** : रुफोर्ड फाउण्डेसन (राईनो कञ्जरभेसन प्रोजेक्ट २००६-११ -रुफोर्ड स्मल ग्राण्ट फर नेचर कञ्जरभेसन, यूके)

सामग्री (तस्विर तथा लेख) स्रोतहरू

Link

- <http://www.waterencyclopedia.com/Po-Re/Pollution-of-the-Ocean-by-Plastic-and-Trash.html#b>
- http://www.encyclopedia.com/topic/solid_waste.aspx
- <http://www.bing.com/images/search?q=image+of+ocean+pollution&qpvt=image+of+ocean+pollution&FORM=IGRE&id=472392B4AA54A67B272452268981E2988A2322AB&selectedIndex=113#view=detail&id=472392B4AA54A67B272452268981E2988A2322AB&selectedIndex=0>
- <http://www.bing.com/images/search?q=image+of+ocean+pollution&qpvt=image+of+ocean+pollution&FORM=IGRE>
- <http://pollutionarticles.blogspot.com/2011/03/how-does-pollution-affect-animals.html>
- <http://www.bing.com/images/search?q=image+of+pollution+in+mountains+river&go=&q=ds&form=QBIR>
- <http://www.bing.com/images/search?q=image+of+bagmati&qpvt=image+of+bagmati&FORM=IGRE>
- <http://www.bing.com/images/search?q=Reuse+of+Water+Bottles&FORM=RESTA>

धन्यवाद

प्रकृति क्लव स्थापना; विद्यार्थी शसक्तिकरण तथा संरक्षणमा परिचालन
सम्बन्धि

शिक्षक / विद्यार्थी अन्तरक्रिया कार्यक्रम Teacher / Student Interaction Program

गैंडा संरक्षण जागरण कार्यक्रम

कार्यक्रमको ढाचा

- नाम दर्ता ७:००-७:१० बजे
- ब्यक्तीगत परिचय ७:१०-७:२० बजे
- कार्यक्रममाथि प्रकाश (अध्यक्षबाट)
७:२०-७:३० बजे
- अपेक्षा संकलन ७:२०-७:३० बजे
- शिक्षक परामर्श ७:३०-७:५० बजे
(क्लव स्थापित विद्यालय)
- विद्यालयको अतिरिक्त क्रियाकलाप
सम्बन्धि योजना ७:५०-८:१० बजे
- स्रोतको स्रोत ८:१०-८:३० बजे

- म.उ.स. कार्यलयका विद्यालय लक्षित
कार्यक्रममाथि छलफल ८:५०-९:१० बजे
- प्रस्ताव तयार पार्ने ९:३०-९:५० बजे
- भन्न मन लागेका कुरा ९:५०-१०:०० बजे

सहयोगि हातहरु

चि.रा. नि. लो. उ.स. पूर्वी, चितवन, नेपाल
रुफोर्ड स्मल ग्राण्ट, यू. के.

नागाओ इन्भायोरोमेण्ट फाउण्डेसन, जापान

गैंडा संरक्षणकालागि हातेमालो, चितवन, नेपाल

खाजा समय ८:३०-८:५० बजे

कार्यक्रम

नाम दर्ता

नाम
विद्यालय
विषय
अनुभव

कार्यक्रम संवन्धि जानकारी
(केदार प्रसाद खरेल)

व्यक्तीगत परिचय

नाम
विद्यालय
विषय
अनुभव र मनपर्ने

अपेक्षा संकलन

- सिक्न पाँउ भन्ने लागेको
- थाहा पाउन मन लागेको
- समय सापेक्ष का समस्या/समाधान संवन्धि उपाय

शिक्षक परामर्श (क्लव स्थापित विद्यालय)

- गठन भएको साल
- सरोकारवालाहरु
- सञ्चालनको अवस्था
- विधार्थीको भूमिका
- कार्यक्रम सञ्चालनमा समस्या
- समाधानका प्रयास
- स्रोतको स्रोत तथा परिचालन
- स्रोत खोज्नकालागि गरिने प्रयास
- स्व स्फुर्त सञ्चालित कार्यक्रम
- स्रोत निर्भरता
- विद्यालयको भूमिका
- संबन्धित शिक्षकको भूमिका
- सहयोगि संस्थासगको समन्वय
- क्लव स्थापना नभएकामा सोच तथा विचार आवश्यक / अनावश्यक अपेक्षा तथा उत्सुकता

विद्यालय/ क्लब को अतिरिक्त क्रियाकलाप सम्बन्धि योजना

विद्यालय

- वार्षिक कार्ययोजना
- अर्धवार्षिक कार्ययोजना
- त्रैमासिक कार्ययोजना
- मासिक कार्ययोजना

- वार्षिक वजेट
- अर्धवार्षिक वजेट
- त्रैमासिक वजेट
- मासिक वजेट वा नभएको

क्लब

- वार्षिक कार्ययोजना
- अर्धवार्षिक कार्ययोजना
- त्रैमासिक कार्ययोजना
- मासिक कार्ययोजना

- क्लबको वार्षिक वजेट
- क्लबको अर्धवार्षिक वजेट
- क्लबको त्रैमासिक वजेट
- क्लबको मासिक वजेट वा नभएको

अतिरिक्त क्रियाकलापको स्रोतको स्रोत

- विधालयको आन्तरिक स्रोत
- जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट सहयोग
- गा.वि.स. बाट सहयोग
- मध्यवर्तिक्षेत्र उपभोक्ता समितिबाट सहयोग
- निकुञ्जबाट सहयोग
- क्लव स्थापना गर्न सहयोग गर्ने संस्थाबाट सहयोग
- व्यक्तीगत सहयोग
- प्रस्ताव तयार पारेर ल्याइने सहयोग
- अथवा अरुले बोलाएको कार्यक्रममा सहभागी हुने मात्र

मध्यवर्ती उपभोक्ता समितिमा क्लवले बनाएको योजनाको प्रस्ताव पेश गर्नु भएको छ ?
वा अन्य कुनै संस्थामा.....

म.उ.स. कार्यालयका विद्यालय लक्षित कार्यक्रम

- शिक्षक अन्तरक्रिया
- विद्यार्थी अन्तरक्रिया
- क्लवको स्थापना / विधान निर्माण
- प्रस्ताव तयार (शसक्तीकरण)
- वक्तृत्वकला
- निबन्ध प्रतियोगिता
- चित्रकला प्रतियोगिता
- हाजीरी जवाफ
- सडक तथा स्टेज नाटक
- बाल तथा विद्यालय वगैचा निर्माण
- विद्यार्थी शिक्षण (वन्यजन्तु वातावरण)
- भित्ति पत्रिका लेखन तथा संपादन
- संरक्षण च्याली
- गित तथा कविता प्रतियोगिता
- श्रव्यदृश्य प्रदर्शन

पुरस्कार तथा न्यूनतम खर्चकालागि म. उ. स. कार्यालयमा प्रस्ताव पेश गर्न सकिन्छ ।

प्रस्ताव तयार पार्ने तरीका

■ मुख्य पृष्ठ

योजनाको शिर्षक, स्थान, तयार पार्ने विद्यालयको नाम र ठेगाना, पेश गर्ने संस्थाको नाम र ठेगाना, मिति, सही, (विधालयको लेटरप्याडमा निवेदन)

■ प्रस्तावना (भूमिका)

वस्तु स्थितीवारे सामान्य जानकारी छोटो र यतार्थ

■ कार्यक्रमको नाम र कार्यक्रम स्थान

नाम सक्दो छोटो तर पूर्ण

■ कार्यक्रमको औचित्यता र सान्दर्भिकता

किन आवश्यक छ? सबल पक्षहरु

■ कार्यक्रमका उद्देश्य

सामान्य तथा किटानी

■ उद्देश्य प्राप्तीका लागि गरीने क्रियाकलाप हरु

शुरुदेखि अन्त्य सम्म गरिने कामहरु क्रमशः

■ अपेक्षित उपलब्धीहरु

अल्पकालिन (कार्यक्रम सकिनासाथ हुने उपलब्धीहरु)

दिर्घकालीन (कालान्तरमा हुने उपलब्धीहरु)

तर साधारण तथा दुवै एकै स्थानमा लेखिन्छ ।

■ समय तालिका

क्रमशः सिलसिला मिलाएर, एउटा क्रियाकलाप

अर्कोसँग संबन्धित हुनसक्छ र समयानुकूल हुनुपर्छ

■ बजेट वा अपेक्षित खर्च

सक्दो खर्चको विवरण प्रत्येक इकाईमा देखाउने,

छुट्याउन गाह्रो भएमा सालाखाला मा राख्ने । साथै

अन्य संस्थासग अनुरोध गरेको वा पाएको रकम वा

सुनिश्चित भएको रकमको विवरण पनि प्रस्तुत गर्ने

वन्यजन्तु सरक्षण : सन्तती कोलागि अवसर र कर्तव्य Wildlife Conservation for Future Generation: Opportunity & Responsibility

Presentation Slide Credit

सुमन भट्टराई

इमेल: sumancha004@yahoo.com

संपर्क नं : ९८५५०६९२०६

सामग्री तयार : सुमन भट्टराई र दीपा पौडेल

प्रस्तुती : वैशाख ७, २०७२ (Wildlife Week 2015)

Photo Credit: Suman, Deepa, WWF, SUC NTNC IRF, savingrhinos.org, save the rhino international, internet

विषय क्रम

- पृष्ठभूमि
- संरक्षण नहुँदा वा विनाश हुँदा के ?
- संरक्षण हुँदा के ?
- वन्यजन्तु संरक्षणका अवसर
- संरक्षण समस्या तथा चुनौति
- संरक्षणमा गतिशिलता
 - संरक्षमा पहल/ विनास विरुद्ध संरक्षण
 - संरक्षणकालागि अवसर
 - छलफल
 - प्रतिक्रिया तथा प्रतिवद्धता / क्रियान्वयन

पृष्ठभूमि

- संरक्षण अवधारणा (महेन्द्र मृग संरक्षण वगैँचा)
- गैंडा संरक्षण गस्ती (२०६० दशक)
- ऐन १९७३ (२०३०)
- २३.२३ % कुल भूभाग को भाग

- विनाश
- विपत्ती
- प्रदुर्षण
- जीवजन्तुको लोप
- अवसरमा कमी
- महामारी
- वाढी पहिरो
- स्रोतमा कमी

- राष्ट्रिय निकुञ्ज (१० वटा)
- वन्यजन्तु आरक्ष (३ वटा)
- संरक्षण क्षेत्र (६ वटा)
- शिकार आरक्ष (१ वटा)
- मध्यवर्ती क्षेत्र (१२)

पृष्ठभूमि

क्रमश..

संरक्षण

एकल, वहिस्कार तथा प्रतिवन्ध

सहभागिता तथा उदार

प्रजाति संरक्षण

परिस्थितिकिय प्रणाली

पारिस्थितिकिय प्रणाली

परिधिय

केन्द्रिय

स्थानिय

पृष्ठभूमि : संरक्षण नहुँदा वा विनाश हुँदा के ?

क्रमश..

वन तथा वासस्थान विनास, जनसँख्या वृद्धि, अज्ञानता, चोरी शिकार, गरिबी, प्रदुषण तथा विषादीको अत्याधिक प्रयोग, अत्यधिक नदिबाट वालुवा तथा ढुङ्गा संकलन

पारिस्थितिकीय प्रणाली खलल, राजस्वमा कमि, अन्य प्राणी (मानिस लगायत) को अस्तित्वमा खतरा, सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्वमा हास, जिविको पार्जनमा समस्या, उत्पादनमा हास, सन्ततीकालागि अभाव, अनावश्यक जीवको प्रचुरता

पृष्ठभूमि : संरक्षण हुँदा के ?

क्रमश..

वृक्षारोपण, वासस्थान संरक्षण,
जनसँख्या वृद्धिदर न्यूनिकरण, चेतना अभिवृद्धि,
गरिबी न्यूनिकरण (वैकल्पिक उपाय),
प्रदुषण तथा विषादी न्यूनिकरण

परिस्थितिकीय प्रणालीमा सन्तुलन, अर्थोपाजनको आधार
अन्य प्राणी (मानिस लगायत) को विविधतामा सन्तुलन
सामाजिक तथा सास्कृतिक महत्वमा वढावा,
जिविको पार्जनमा सहयोग, उत्पादनमा वढावा,
सन्ततीकालागि अवसर,
अनावश्यक जीवको न्यूनिकरण

वन्यजन्तु संरक्षणका अवसर

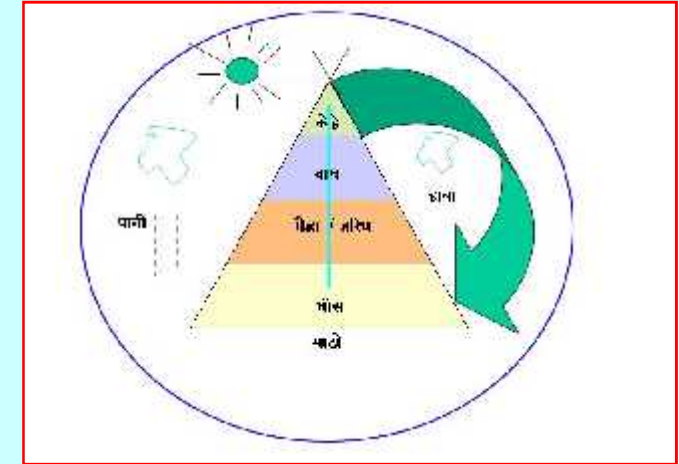
पर्यटन / अर्थोपार्जन

भावि सन्ततीमा अवसर हस्तान्तरण

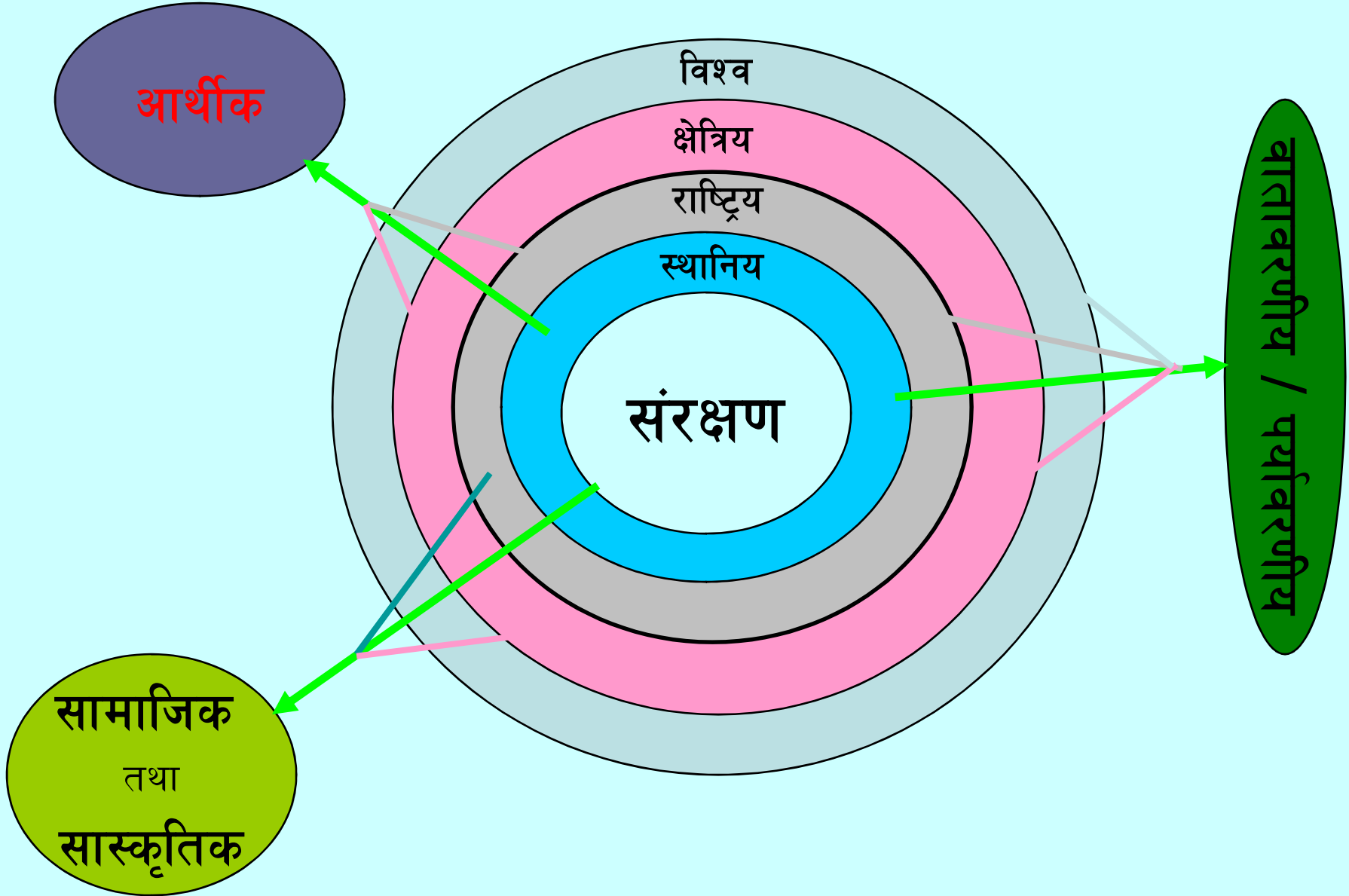
सामुदायिक विकाश

पारिस्थितिकिय प्रणाली सन्तुलन

वन्यजन्तु संरक्षणका अवसर

क्रमश..

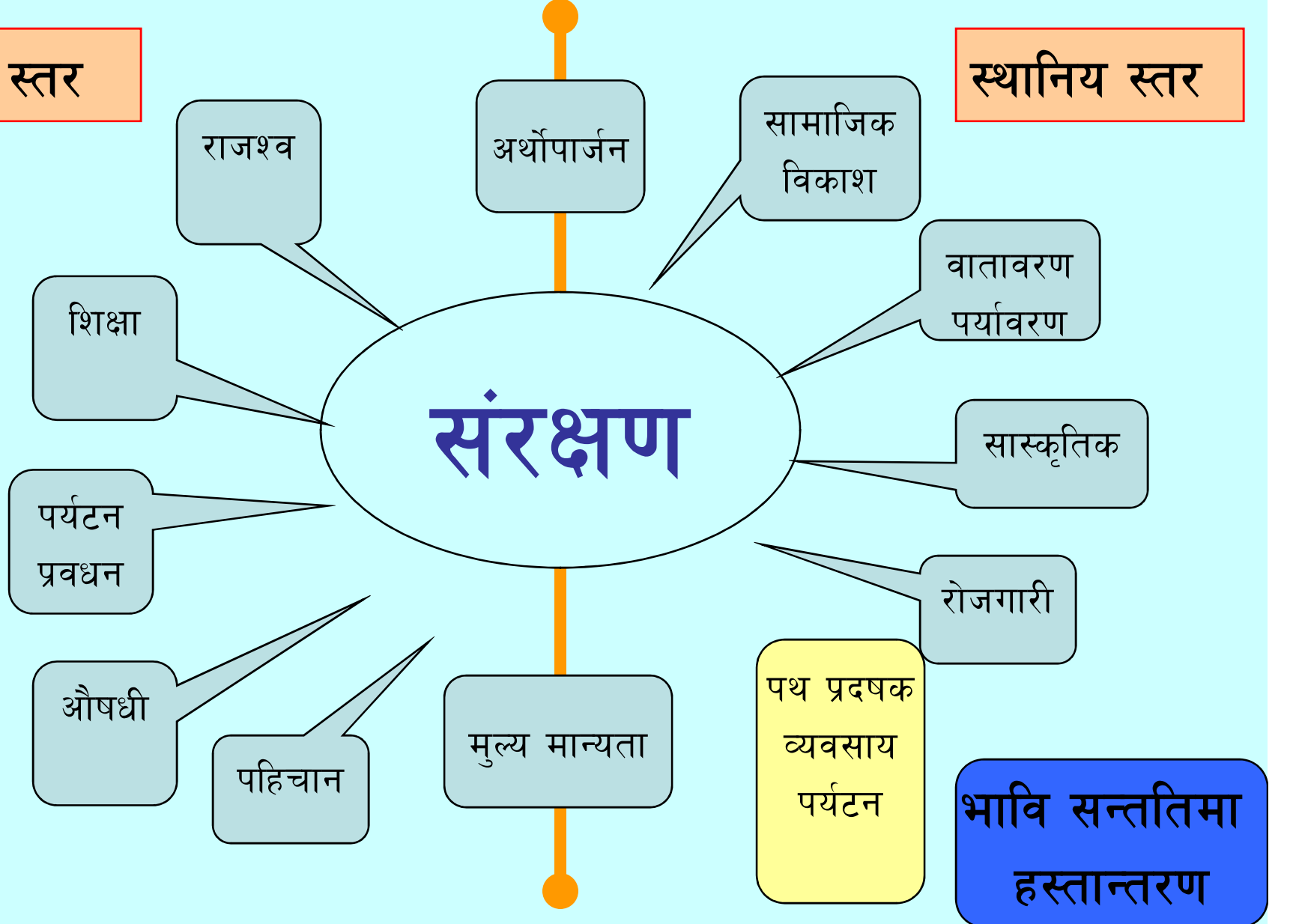

वन्यजन्तु संरक्षणका अवसर

क्रमश..

राष्ट्रीय स्तर

स्थानिय स्तर

वन्यजन्तु संरक्षणका अवसर

क्रमश...

बाघमारा मध्यवर्ती सा.वन

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज

कहिं भएको छ

र / कि

कुरा मात्र हो ?

अन्नपूर्ण
संरक्षण क्षेत्र

आदि

स्मरण रहोस सौराहा एकै रातमा यस्तो भएको होइन !

अवसर त छ

तर

सजिलो छैन
पाउन

समस्या

बाढी पहिरो

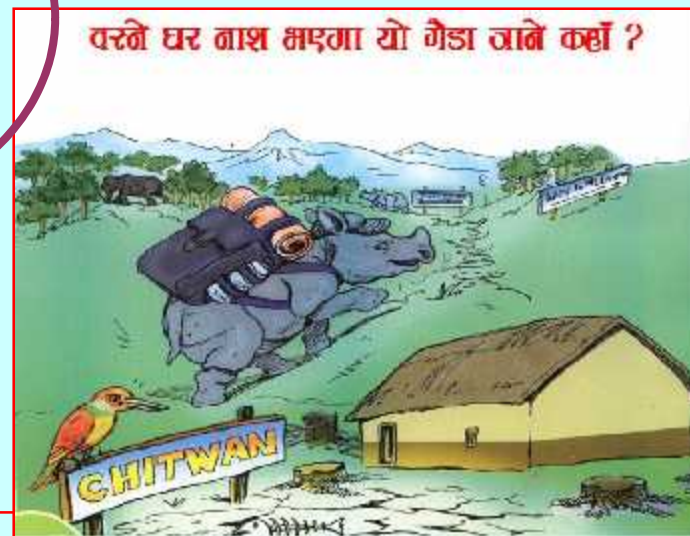

मिचाहा प्रजाति उदय

प्रजातिको अनावश्यक वृद्धि

प्राकृतिक

जलवायु परिवर्तन

समस्या

कृत्रिम

क्रमश..

गरिबी

चोरिशिकार

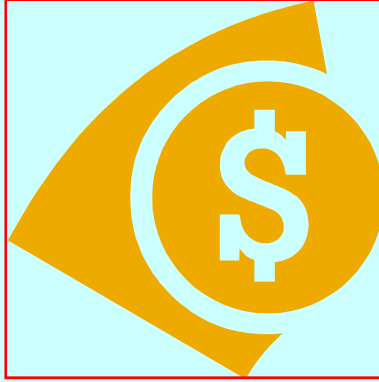
विषादी तथा भूमि परिवर्तन

समस्या

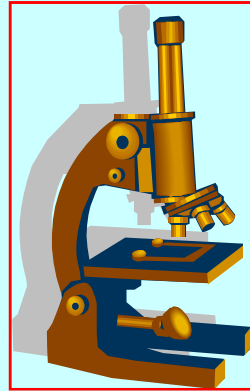
क्रमश...

समस्या

स्रोत तथा साधनको कमि /
स्रोत परिचालनमा अदुदर्सिता

अनुसन्धात्मक तथा विश्लेषणमा कमजोरी

क्रमश...

अनुगमन तथा मुल्याङ्कनमा कमी

असन्तोषजनक राहत तथा क्षतिपूर्ती

समस्या

क्रमश...

सिकाइको वातावरण

वन तथा वासस्थान विनाश

प्रदुषण

मानव वन्यजन्तु विच द्वन्द

समस्याहरु धेरै छन्

तर

मेरो उमेर ८२ वर्ष, पत्याउछौं ?

उपाय पनि प्रसस्त छ ।

हरेश नखाउ

संरक्षणमा गतिशिलता : अवसर सिर्जना कोलागि

एकल, वहिस्कार तथा प्रतिबन्ध

सहभागिता तथा उदार

प्रजाति

परिस्थितिकिय प्रणाली

केन्द्रिय

परिधिय

स्थानिय

संरक्षण बाट अवसर सिर्जना हुने हुँदा यथोचित पहल आवश्यक

अवसर कालागि पहल

संरक्षण तथा व्यवस्थापन योजना

वृक्षारोपण

जन चेतना

अनुसन्धान तथा वैज्ञानिक विश्लेषण

अवसरका लागि पहल

क्रमश..

वन्यजन्तुको उचित संरक्षण

संरक्षण गस्ती

संरक्षण शिक्षा

संरक्षणको महत्व प्रचार प्रसार

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

संरक्षण अभियान

संरक्षण सुचना पाटी

संरक्षण सामग्री प्रकासन तथा वितरण

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

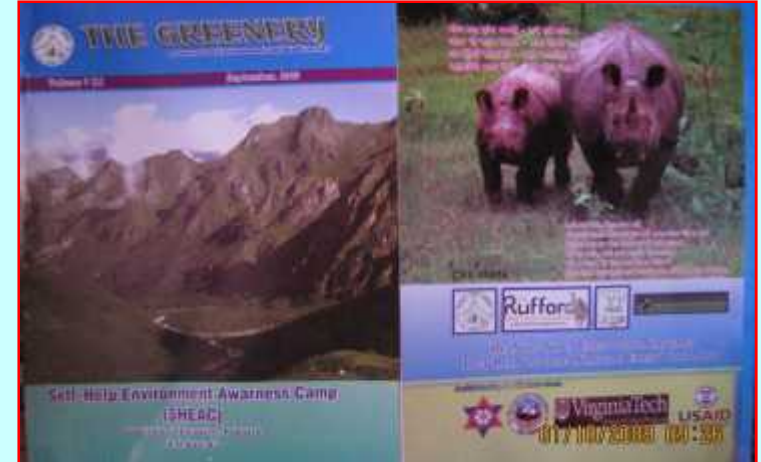
संरक्षण मुखि आय आर्जन कार्यत्रम

संरक्षण परिचालन

संरक्षणकालागि प्रोत्साहन

प्रकासन

अवसर कोलागि पहल

क्रमश..

रेडियो कार्यक्रम

वंगुर पालन: संरक्षण मुखि आय आर्जन

मौरि पालन: संरक्षण मुखि आय आर्जन

संरक्षण सम्बन्धि भ्रमण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

मिचाहा प्रजाति

मिचाहा प्रजाति मार्फत जैविक मल

वन फडानी

वृक्षारोपण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

विषादी खोलामा

मदिराको शिशाहरु वनमा

हात मार्फत माछा मार्ने काम

मदिराको शिशाहरुबाट चर्पी निर्माण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

अत्यधिक चरन

कटानी तथा व्यवस्थापन

नदिमा चर्पी निर्माण

सुरक्षित चर्पी निर्माण

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक पढाइ भन्दा सिकार तिर

कपडा धुलाई

(एकै स्कूल)

वालवालीका संरक्षण तिर

जनचेतना

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वालक माछा मार्न तारो वनाउन सिकदै

अनियन्त्रीत आगो वासस्थानमा

समाज तथा वातवारण

वालकलाई कलम समाउन सिकाइदै

नियन्त्रीत आगो वन व्यवस्थापनको लागि

विनास विरुद्ध संरक्षण

क्रमश :

वाढी पहिरो

नर्सरी तथा वृक्षारोपण

प्रदुषण

फोहर व्यवस्थापन

संरक्षणको भावना आफ्नो सन्ततीको माया जस्तै

क्रमश :

माया गरौं

संरक्षणकालागि अवसर छ र ?

सहकार्य

दातृनिकाय

संरक्षण अवधारणा तथा निति निर्माता

मंत्रालयहरु

विभाग

तहगत कार्यालय

गै.स.स.

सामुदायीक समूह

अनुसन्धान केन्द्र

शिक्षण संकाय

स्थानिय निकाय

राजनितिक दल

संचार माध्यम

स्थानिय जनसमुदाय

सुरक्षा निकाय

कार्यहरु

संरक्षित क्षेत्र

धर्मिक वन

सरकारी वन

व्यक्तिगत वन

कवुलियति वन

मध्यवर्ति वन

सामुदायीक वन

चिडियाघर वन

वगैचा

IPA/IBA

Ramsar Site

आदि

राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संस्थाहरु तथा सन्धीहरुमा हस्ताक्षर तथा संलग्न राष्ट्रहरु

संरक्षणकालागि अवसर छ र ?

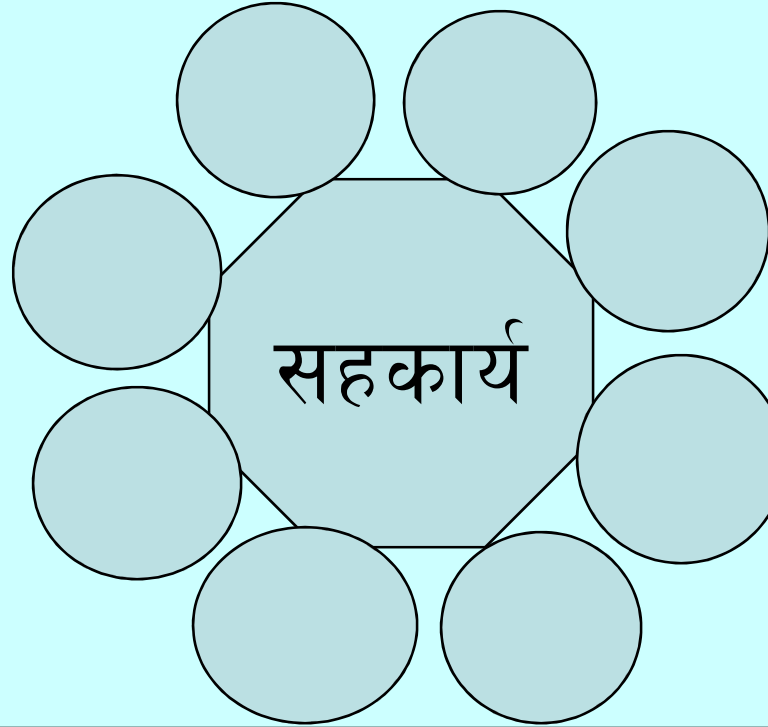
दाता

राष्ट्रीय, अन्तराष्ट्रीय निति नियम (सन्धि)
तथा राष्ट्रीय, अन्तराष्ट्रीय सरोकारवालाहरु

दाता

पहिचान, योजना तर्जुमा,
निर्णय, रणनिति तयार

अनुगमन, मुल्यांकन
र प्रतिउत्तर/
प्राथमिक, द्वितीय
तथा
राष्ट्रीय, क्षेत्रिय तथा
स्थानिय सरोकारवाला

(माथिल्लो स्थानिय तह)
संरक्षणविद, कानूनविद,
राजनितिज्ञ, पैरविकर्ता,
मंत्रालय अन्तरगतका
तहगत कार्यलय,
अन्य
सम्बन्धित संघ संस्थाहरु

दाता

क्रियान्वयन (राष्ट्रीय रणनैतिक तह---
स्थानिय स्तर तथा लक्षित समूह)

दाता

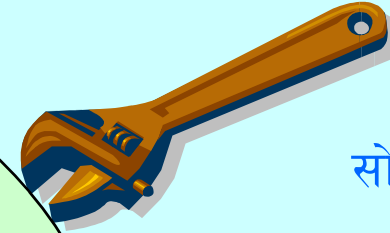
क्रियान्वयन कहिले ?

Contd..

अवसर हाम्रा लागि भए, पहल को बाट ?

समय
आईसकेको
छ अझ धेरै
ठिलो
भैसकेको छ

सोचौ

अवस्य हामी बाट नै र अव हाम्रो बाटो

अवसर सिर्जना गरौं

पहल गरौं

धन्यवाद !!!